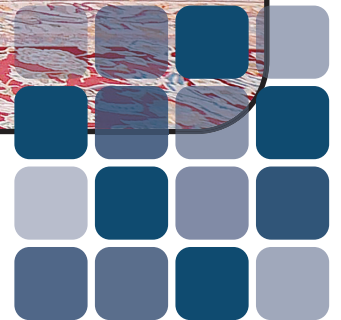

UMMAN RÖNESANSI 1970-2020

M. CÜNEYT YENİGÜN

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2020

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ISBN: 978-605-06852-4-4

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon: +90 850 888 15 20 Faks: +90 312 430 39 48

Email: orsam@orsam.org.tr

Fotoğraflar: Anadolu Ajansı (AA)

UMMAN RÖNESANSI 1970-2020

Yazar Hakkında

M. Cüneyt Yenigün

M. Cüneyt Yenigün, yüksek Lisans (1993) ve doktorasını (1997) İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde bitirdi. Ardından Florida State Üniversitesi'nde yardımcı doçent olarak 4 yıl görev yaptı. 2001-2010 yılları arasında Beykent ve İstanbul Kültür Üniversitesi'nde çalıştı. Bu yıllar boyunca Barcelona Autonomus University, Malmö University ve Kathoileke University'de Erasmus Faculty Exchange ile dersler verdi. 2010 yılında American University in the Emirates'de Diplomasi Master Programı'nda Kurucu Direktör olarak göreve başlayan Yenigün, burada Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı, Dekan, üniversite yönetim kurulu üyesi olarak çalıştı. Bu süre zarfında Güvenlik ve Stratejik Çalışmalar gibi lisans, yüksek lisans ve doktora programlarını tüm Körfez'de kuran ilk kişi oldu. 2012'de profesörlüğünü American Univesity in the Emirates'ten alan Yenigün, ülkedeki tek Siyaset Bilimi Lisans ve Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Çalışmaları Yüksek Lisans programlarını kurmak üzere Umman'daki Sultan Qaboos Üniversitesi'ne davet edildi. Aynı kurumda, Kurucu Bölüm Başkanı, Master Programları Direktörü, Fakülte Yönetim Kurulu ve Üniversite Akademik Konsey'de "seçilmiş üye" olarak görev yaptı. Halen aynı Üniversite'de Master Programları Direktörü olarak görevine devam eden Yenigün'ün bugüne kadar 4 kitabı, 100'ün üzerinde makale, konferans ve kitap bölümü yayınlanmıştır. Üzerinde yoğunlaştığı uzmanlık alanları ise; "uluslararası çatışmalar ve çözüm alternatifleri, müzakere teknikleri ve çatışma yönetimi, uluslararası güvenlik, Balkanlar ve Ortadoğu çalışmaları"ndan oluşmaktadır.

İçindekiler

Giriş	3
Bir Millet Oluşturmak	3
Bir Ülke ve Ekonomiyi Sıfırdan Kurmak	5
Eğitim ve Sağlık	10
Yargı ve Hukuk	11
Devlet ve Hükümet Sisteminde Rönesans	12
Dış Politikayı Yeniden Şekillendirmek	16
Umman-Türkiye İlişkileri: “Yakındaki En Uzak”	20
Sonuç	22
Kaynakça ve Dipnotlar	24

Harita ve Resimler

<i>Harita 1:</i> Umman Deniz İmparatorluğu- Altın Çağ	3
<i>Resim 1:</i> Başkent-Maskat	6
<i>Resim 2:</i> Umman’daki En Büyük Baraj-Wadi Dayqah Barajı, Qurayat	8
<i>Resim 3:</i> Duqm Limanı	9
<i>Resim 4:</i> Umman Anayasa Mahkemesi	12
<i>Resim 5:</i> “Seçilmişler” (Danışma Konseyi-Meclis-i Şura)	15

Grafikler

Grafik 1: Umman’da Ortalama Yaşam Seviyesi.....	11
Grafik 2: Umman’ın Denge Politikası	18
Grafik 3: Umman-Çin Ticareti (2000-2019)	19
Grafik 4: Umman-Türkiye Arasındaki İhracat ve İthalat	22

Giriş

Yıl 1970, Umman Sultanlığı, 38 yıllık Sultan Said bin Taimur yönetimi altında; birkaç ilkokulun, sadece bir ortaokul ve hastanenin, yine sadece 3 kilometrelik bir asfalt yolun bulunduğu, güneş gözlüğü takmanın bile yasak olduğu, tüm dünyadan tamamen izole olmuş bir ülkeydi. Sultan, uğradığı bir suikast girişiminden sonra tamamen saraya kapanmış durumdaydı. Hava kararmaya yakın, deniz kenarında bulunan ve surlarla çevrili olan eski şehrin kapıları kapatılıyordu. İkinci kez baş gösteren Cebel-ul Akhdar Savaşı ve Dhofar Ayaklanması, ülkenin tam ortasında ve güneyinde devam ediyordu. Ülke ekonomisi tamamen dışa kapalıydı ve ülkenin doğal kaynakları olan petrol, doğal gaz ve altın rezervleri atıl olarak bekliyordu. İngiltere hariç hemen hemen hiçbir ülke ile uluslararası ilişkileri mevcut olmadığından dış politikada tam bir izolasyon yaşıyordu.

Sultan'ın tek erkek evladı olan Kâbus bin Said, Salalah'ta 16 yaşına kadar aldığı eğitimden sonra, İngiltere'deki Bury Saint Edmunds'da lise eğitimini tamamlamasının ardından; 20 yaşında Kraliyet Askeri Akademisi'ne girdi ve 1962'de buradan başarıyla mezun oldu. Ardından İngiliz ordusunun bir subayı olarak, İskoç Tüfekleri (The Cameronians) ile birlikte, İngiltere'nin Almanya'daki askeri üssünde subay olarak bulundu. Bu tecrübelerinin ardından yine İngiltere'de yerel yönetimler eğitimi olarak en yakın arkadaşlarından biri olan Leslie Chauncy ile birlikte 1,5 yıllık dünya turu neticesinde eğitimini tamamladı. 10 yıllık aradan sonra Umman'a geri döndüğünde takvimler 1966'yı gösteriyordu. Umman'a dönüşünün hemen ardından Salalah'taki saray hapsine alınan Kâbus bin Said için yeni bir dönem başlıyordu. Kâbus, dört yıl sürecek bu saray hapsi süresince İslami eğitim ve Umman tarihi dersleri aldı.

23 Temmuz 1970'te İngiltere'nin de yardımıyla Kâbus bin Said, babasına karşı kan dökmekten

bir darbe gerçekleştirdi. Bu sırada darbecilerden birini vuran Sultan Said, yanlışlıkla kendini de ayağından vurdu. İngiliz kuvvetleri tarafından ele geçirilen Sultan, önce tedavi için Bahreyn'e, daha sonra da göz hapsi için Brunei'nin sahip olduğu, Londra'daki dünyanın en pahalı otellerinden biri olan The Dorchester'deki bir suite yerleştirildi. Yaklaşık iki yıl sonra, 1972'de de orada vefat etti.

Bir Millet Oluşturmak

Arap Yarımadası'nda 3 kadim medeniyetin varlığından söz edilir: Mekke-Medine medeniyeti, Bahreyn medeniyeti ve bugünkü Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)'yi de içine alan Umman medeniyeti. Diğer ikisinden farklı olarak Umman, 17-19. yüzyıllarda İran-Pakistan'dan Mozambik'e dek uzanan kıyılarda çok güçlü bir deniz imparatorluğu kurmuştur.

Harita 1: Umman Deniz İmparatorluğu- Altın Çağ

Umman'ın altın çağı denilen özellikle 19. yüzyılda bölgede 10'a yakın medeniyet ile iç içe yaşamış olan Umman halkı, yabancı ve özellikle "beyaz" kadınlarla evlenerek hem kültürlerini hem de "renklerini" zenginleştirmişlerdir. O günden bugüne dek Umman diğer yarımada halklarından farklı olarak çokkültürlüleşmiş; bu da yıllar içinde toleransın çok gelişmesine sebep olmuştur. Umman halkına ilk bakıldığında asil, ufuk sahibi, nazik ve medeni sosyo-kültürel bir yapı hemen göze çarpar. Araplar birbirlerini iyi tanır, kendi aralarında her milletin bir lakabı vardır; Ummanlıların lakabı "medeni"dir.¹ İşte Sultan Kâbus 1970'te iktidara geldiğinde ülkede belki hiçbir şey yoktu ama elindeki en büyük şansı tarihte bir deniz imparatorluğu kurmuş; toleranslı, medeni, nazik ve mağrur (yabancılar dahil) 723.000² kişiden oluşan bir millet vardı.

Diğer Arap Yarımadası devletlerinin aksine Umman, yarımada iki tane iç savaş görmüş tek devlettir. Sultan Kâbus devletin başına geçtiğinde ülkede Cebel-Akhdar (1954; 1957-67) Savaşı'nın etkileri hala devam ediyordu. 1971'de İngiltere'nin askeri olarak tüm Körfez'den çekilmesinin ardından, (Umman'dan fiilen 1978'de çekildi) ülkenin en güney ucu Dhofar'da çıkan ayaklanmayı, Sovyetler Birliği ve Çin desteklemeye başlamıştı. Çünkü Sultan ve dolayısıyla Umman, özellikle İngiltere ile yakın ilişkilerinden ötürü doğal olarak kapitalist blok içinde bulunuyor, komünist blok da "düşmanımın düşmanı" mantalitesiyle güneydeki ayaklanmaya eğitim, ekipman, lojistik, silah ve paramiliter grup sağlıyordu. Her iki savaşta da gerek Sultan Said gerekse Sultan Kâbus, İngiltere'nin askeri ve stratejik desteğini aldılar. İngiltere direkt kuvvet göndermek yerine gayet "akılcı" bir politika izleyerek, Cebel-Akhdar Savaşı'na Ürdün'den, Dhofar Savaşı'na da İran ve Pakistan'dan (özellikle Belucistan) asker getirtti. Savaştan sonra isteyen askerlere kendi ülke pasaportlarını bırakmak şartıyla Um-

man vatandaşlığı verildi. 1963'te yıkılan Zanzibar Sultanlığı'ndan gelenlere de tam vatandaşlık verildi. Hindistan, İran ve Pakistan'dan gelen yeni dalgaya da vatandaşlık verildi. Böylece ülkede milli olarak 6 orijinli (Yerli Arap, Ürdün, Zanzibar, Pakistan, İran, Belucistan), mezhep olarak 3 orijinli (İbadi, Sünni, Şii) bir topluluk oluştu. Bu heterejonite, Sultan'ın ailesine de yansımıştı; Sultan Kâbus'un annesi Sünni, babası da İbadi idi. BAE, 1971'de yine İngiltere'nin yardımıyla Umman'dan ayrılarak kendi federasyonunu kurdu. Geride kalan topraklarda Sultan, herkese eşit uzaklıkta (veya yakınlıkta) bir politika izleyerek çok kültürlü, toleranslı ve barış içinde olan yeni bir millet oluşturmaya başlamıştı.

Tüm diğer Körfez ülkeleri gibi Umman'da da ana işveren devlettir. Belki de devletin tüm aşiret ve orijinlere eşit yakınlığını ölçmenin en önemli göstergesi devletin iş dağılımında aşiretlere gösterdiği adalettir. Umman'da 1970'ten beri kurulan tüm devlet işleri ve hatta hükümet görevlerinde bu eşit dağılımı görmek mümkündür. Körfez'de aşiretler hala sosyo-kültürel hayatın en güçlü ve en önemli aktörüdür. Yukarıda sayılan sonradan Umman'a gelen gruplar da zamanla kendi aşiretlerini oluşturmuşlardır. Bugün millet-devlet profiline bakıldığında, Körfez'de en ideal devlet-aşiret ilişkisini kuran devletin Umman olduğu görülür. Bu da Sultan Kâbus'un başardığı en önemli işlerden biridir.

Bugün 4,6 milyon nüfusun hemen hemen yarısı (2,2 milyon) yabancılardan oluşmaktadır. %15'i gayrimüslim olmasına rağmen tıpkı Osmanlı'da olduğu gibi gayrimüslimler de Sultan'ın iyiliği, başarısı ve sağlığı için dua etmektedirler.³ Bunda en büyük faktör, son 50 yılda Sultan Kâbus'un ülkede kurduğu refah ve "herkes için güvenlik" gerçeğidir. Expats Insider, 2019'da Umman'ı yabancılar için dünyadaki en güvenli ülke seçmiştir.⁴ Genel olarak yaşam kalitesinde ise dünyada 32. sırada bulunmaktadır. Yaşam kali-

tesinin düşmesindeki en önemli kriter de 8 ay boyunca devam eden sıcak havadır.

Sultan'ın iktidara gelir gelmez hemen bir iş-tişare heyeti oluşturması, halk arasına girip dolaşması bir köy meydanında halkla beraber oturup onları dinlemesi, daha baştan beri Umman'ın diğer Körfez ülkelerinden farklı bir devlet-halk ilişkisi içine gireceğini göstermekteydi. Sultan Kâbus son yıllarındaki hastalık dönemleri hariç her yıl tüm vilayetleri dolaşarak tüm ülkeyi kapsayacak şekilde resmi turlar düzenledi. Bu turlarda Sultan, yanındaki birkaç kâtip eşliğinde yerel halkın istek ve görüşlerini dinler, halktan mektupları bizzat kendisi toplar, yeni ilgi ve gereklilik alanlarını tespit eder ve gerekirse ilgili bakanlara bölge ile alakalı “yapılması gerekenler listesi” verirdi.⁵ Buna ek olarak, her cuma günü, halk sarayın çıkış yolunda toplanır; bazen dertlerini söylerler bazen de Sultan tebrikleri kabul eder ve bolca bahşış dağıtırdı.

Bir Ülke ve Ekonomiye Sıfırdan Kurmak

Umman'da ilk petrol yatakları 1962'de bulunup ilk defa 1967'de Yiba'da çıkarılmaya başlanmasına rağmen, (2 yıl sonra Nith ve Fahud'da) ülke 1970'te hala tam bir yokluk içindeydi. Yol, elektrik (dolayısıyla klima⁶), su, hastane, okul vs.nin olmadığı bir ülkede savaş ortamında Sultan Kâbus iktidara gelmişti. 10 yıl yurtdışında yaşamış olan yeni Sultan, petrole Avrupa'nın ne kadar ihtiyacı olduğunu; ancak petrol ile Umman'ı kalkındırabileceğini biliyordu. 1967'de daha babası zamanında kurulan PDO (Petroleum Development Oman-Umman Petrol Geliştirme) ortakları ve oranları Shell %85, Compagnie Francaise des Petroles %10, Partex %5 üzerine kurulmuştu ve Umman devletinin kendi topraklarında bulunan petrolde ortaklığı yoktu. Yeni Sultan iktidara geldikten iki ay sonra PDO'yu ziyaret etti. Petrol çıkarma şirketleri ile anlaşmaları ye-

niledi. 1972 ve 1975'te yeni bulunan petrol sahalarına 75 km'lik ilk petrol borularını döşetti. 1974'te Umman hükümeti %25 ile PDO'ya katıldı, 1975'te PDO'daki payını %60'a çıkarttı. Aynı zamanda Shell'e %34, Compagnie Francaise des Petroles'e %4 ve Partex'e %2'ye düşen pay oranlarını kabul ettiren Umman, bugün hala aynı oranlarla bu ortaklıklarına devam etmektedir. 1972'de 281.000 varil olan günlük petrol üretimi bugün 972.000 varile ulaşmış durumdadır.⁷ Bugün Umman'da 3.560 km petrol borusu, 4.230 km doğal gaz borusu döşenmiş durumdadır.⁸ Umman bugün ham petrol üretiminde dünyada 21. sırada, ihracatında ise 14. sırada; doğalgaz üretiminde 26. sırada, ihracatında ise 20. sırada bulunmaktadır.

Sultan Kâbus'un petrol ortaklığına bakış açısı çözümsel ve kazan-kazan mantığı üzerine kuruluydu. Umman'ın elinde petrol olmasına rağmen onu çıkaracak teknolojisi yoktu ve bunu çıkaracak 7 kız kardeşten (Exxon, Shell, BP, Mobil, Texaco, Gulf ve Chevron) biri veya birkaçıyla iş yapmak zorundaydı. Nitekim 1995 yılında yaptığı konuşmasında özel sektör ile ilişkileri gayet pozitif şekilde anlatmaktadır. Konuşmasında serbest girişim ve rekabetin faydalarına vurgu yaparak, tüm modern ekonomilerin bel kemiğini özel sektörün oluşturduğunu ve İslam'ın “özel mülkiyeti tanıdığını, saygı gösterdiğini ve bireyleri çalışmaya çağırdığını” söylüyordu.⁹ Ülkenin kuruluş yıllarında özel sektör hemen hemen yok denecek kadar küçüktü ve ellerinde de yüksek sanayi ve teknoloji yoktu. Aynı durum devlet için de geçerliydi. Amacı petrolden gelecek parayla gerçek bir ülke ve devlet kurmak olan Sultan Kâbus bunu anlaşmalarla başardı. Diğer Körfez ülkelerinin krallarının ve ailelerinin aksine müsrif biri asla olmadı. Özellikle PDO'dan gelen petrodolarları tüm ülkenin refahı için kullanıldı. Bugün ülkede 500.000 telefon hattı, 5 televizyon kanalı, 2,5 milyon internet kullanıcısı (ortalama 1 eve 3 internet bağlantısı), 13 havalimanı ve 65.000 km modern asfalt yol bulunmaktadır.

Bugün Umman'ın %99,1'inde elektrik bulunmaktadır. En ücra köşedeki 30 kişinin yaşadığı mezrada bile elektrik, su ve yolu bulmak mümkündür.¹⁰ 1970'te Umman'da biri Maskat'ın küçük bir kısmına, diğeri de Salalah'taki Sultan sarayına hizmet eden iki elektrik jeneratörü vardı. Bugün ise ülkede 20 milyar kw/saatten fazla elektrik üretilmektedir.¹¹ 1970'te (sınırlı sayıdaki) doktor, ameliyatlarda mum ışığı kullanırken, bugün Umman elektrik üretiminde dünyada yedinci sırada bulunmaktadır.¹² Yine 2020 itibarıyla tüm Körfez ülkelerinden farklı olarak Umman'da elektriksiz, susuz bir tek köy veya mezra bile bulunmamaktadır. Şunu da unutmamak gerekir ki Katar'da köy sayısı çok azken, BAE'de ise ülkenin büyük çoğunluğu düzlüklerden ve kumdan oluşmaktadır. Bu nedenle bu iki ülkede yol yapımı çok kolay ve düşük maliyetlidir. Umman'ın ise dağlık ve derin kanyonları olan zor bir topografyası vardır ve yol yapım masrafları BAE'ye göre 9 kat daha yüksektir. Buna rağmen geniş topraklarında bulunan tüm yerleşim birimlerinin tamamına asfalt döşenmiş durumdadır.

Kısacası ülke, en önemli iş olarak görülen “bir-birine bağlanma”yı yıllar evvel gerçekleştirmiş durumdadır. Ülke Sultan Kâbus'un iktidarında gözle görülür bir biçimde 21. yüzyıl modernitesini yakalayabilmiştir. Bu yüzden yine diğer Arap ülkelerinden farklı olarak Sultan Kâbus Körfez'de en üst saygı lakabı olan “milletin babası” diye anılmaktaydı, hatta bunu cuma hutbelerinde bile duymak mümkündü.

Modern dünyada hiçbir ülke modern hava taşımacılığı sistemini kurmadan uluslararası ölçekte rekabet edemez. Umman'da ilk olarak 1929'da yılında askeri amaçlar için sadece bir kır pisti olarak inşa edilen Bait al-Falj Havaalanı 1960'larda genişletilmişti. 1970 yılında, bu yetersiz tesisin ciddi sorunlarının farkında olan Sultan Kâbus, şimdi ismi Maskat Uluslararası Havaalanı olan Seeb Havalimanı'nın yapımına başladı. 1973'te açılan yeni Havalimanı, ilk yılın sonuna kadar 87.000 yolcuyla ağırlamıştır.¹³ Ülkenin ikinci büyük havalimanı Salalah'ta kurulmuştur ki bu, ülkenin hızla büyüyen iş ve turizm

Resim 1: Başkent-Maskat

sektörünün ana arteri olmuştur. Bugün Umman Havayolları; Salalah, Khasab, Duqm ve büyük petrol tesislerine olmak üzere, ülke içinde toplam 13 havaalanına doğrudan uçuşlar gerçekleştirmektedir.

1970'ten önce Umman halkı, ülkedeki diğer eksikliklerin yanı sıra, iletişim altyapısının yokluğuyla da karşı karşıyaydı. 1970 yılında iktidara geldikten bir hafta sonra, Sultan Kâbus bu durumu düzeltmek için ilk kararı yayınladı ve Umman Radyosu'nun kuruluş emrini verdi. İlk olarak Maskat yakınlarındaki Bait el-Falaj'daki küçük bir istasyondan ve ertesi yıl Salalah'taki ikinci bir istasyondan yayın başladı. 2007 yılında da üç özel radyo istasyonu daha eklendi. Yine ilk devlet televizyon istasyonu 1974'te Maskat'tan yayın yapan radyo istasyonlarına katıldı. Bugün Maskat'tan devlet ve özel mülkiyete ait olmak üzere beş televizyon istasyonu yayın yapmaktadır. 2020'de Umman hanehalkının yüzde 96'sında televizyon, 315.000 telefon hattı ve 5,6 milyondan fazla cep telefonu var.¹⁴

Modern Umman kuruluşundan beri, davet edilmesine rağmen OPEC'e katılmayı reddetmiştir. Bu tercih Umman'ı yüksek oranda bağımlı olduğu petro-politikalarında serbest bırakmış, kota kısıtlamalarından kurtarmış ve bireysel dış ekonomi politikasını yürütmesine alan açarak petrol kısıtlaması dönemlerinde bile petrol ihraç etmeye devam ederek kendi ülke gelişmesini sürdürülebilir bir seviyede tutmuştur. Esasında ilerde değinileceği üzere, Umman birçok uluslararası örgütlere üye olmaktan kaçınmaktadır. Örneğin NATO'nun Körfez Ortaklığı Girişimi, İstanbul İşbirliği İnisiyatifi (ICI), Körfez İşbirliği Teşkilatı'nın Körfez Birliği'ne dönüşmesi ve hatta Kızılây'a üyelik fikirlerine karşıdır. Tüm bu örgütlerin dışında kalmasının ana sebepleri belki de Umman'ın jeopolitik durumu (İran ve Suudi Arabistan arasında kalması), küçük bir devlet olması ve İbadi kültürünün politikaya yansımaları olarak gösteri-

lebilir. Fakat OPEC'in dışında kalmasının ülkeye ekstra gelirler getirdiği de yadsınamaz bir gerçektir.

Sultan Kâbus yaklaşık 50 yıl boyunca petrol dışı faaliyetlerin ekonomide yer alması konusunda gerek yerel gerekse yabancı şirketlere özendirici birçok politika geliştirmeye çalışmıştır. Bu amaçla Umman Yatırım Geliştirme ve İhracat Geliştirme Merkezi kuruldu. Amaç üretim ve ihracat yapmaktı, özellikle çelik, çimento ve seramik, mermer, fiber optik ve elektrik kablo, ambalaj malzemeleri, gübre, parfüm, balıkçılık hedeflenmişti. Turizmde ise hedef sektör içinde %8'dir. Her ne kadar bunun için çok para harcandıysa da bugün 2020'de Umman'ın hala en büyük sorunu sektörel dağılım ve petrole bağımlılıktır.

Umman'ın, son yüzyıla bakıldığında dört büyük geçim kaynağı vardır: Balıkçılık, sınırlı ürünlerde tarım, deniz ticareti ve ağaç sakızı ve kokuları (Frankincense). Yeni Sultan iş başına geldiğinde tarım ve balıkçılığı destekleyici kanun ve tüzükler ve sübvansiyonlar çıkardı. Ülkede yüzyıllardır devam eden Batinah ve Dhofar'da büyük ölçekli tarım arazileri bulunmaktaydı. Nizwa ve Cebel-Akhdar'ı çevreleyen büyük çiftliklerde çok çeşitli ürünler yetiştirilmektedir. Bugün Umman; bol miktarda muz, Hindistan cevizi, yeşil limon (lime), domates, patates, soğan, hurma, nar ve gül yetiştirmeye devam ediyor. Karadeniz'deki çay taraçaları gibi Arap yarımadasının en yüksek ikinci dağı Cebel-Akhdar da taraçalı gül bahçeleri doğal seyir alanlarıdır. Hükümet, 2009 yılında ülkenin büyük kısmında "Milyon Hurma projesi" başlatarak yeni sübvansiyonlar vermeye başladı. Petrol fiyatlarının 2008 Global Ekonomik Kriz ve 2011 Arap Baharı ile yükselmesiyle o güne dek görülmemiş miktarda gelen petro-dolarlar Umman'da özellikle tarım alanında yeni ufuklar açmak için kullanıldı. Hükümet çiftçilerin verimliliğini artırmak için yeni, modern makineler ve sulama sistemlerini ithal ettirdi. Ayrıca geleneksel ka-

nalların (falaj sistemi) korunması ve geliştirilmesine fonlar ayrılarak düzenlemeler yapıldı.¹⁵

Sultan Kâbus'un yaptığı en önemli hizmetlerden birisi de tüm bölge ülkelerinin temel sorunu olan su ihtiyacını karşılayacak önlemleri geliştirmiş olmasıdır. Umman'ın diğer Körfez ülkelerine nazaran en önemli topografik avantajı, Arap Yarımadası'nın en yüksek iki dağının Umman'da olması ve buraların yağış alması sebebiyle az da olsa çeşitli nehirlerin ve su kaynaklarının oluşmasıdır. Toprak genel olarak suyu içmediğinden eskiden sular denizlere akıp gitmekteydi. Bunu durdurmak için, ülkede son 50 yılda toplam 93,5 milyon metreküp¹⁶ depolama kapasitesine sahip 43 yeraltı dolum barajı ve açık baraj kurulmuştur.¹⁷ Hala 4 şehirde baraj araştırmaları yapılmaktadır.

Barajlara ek olarak, hükümet yeraltı suyuna bağımlılığı azaltmak için dünyanın en pahalı su

temini tekniği olan deniz suyunu tuzdan arındırma yoluyla (desalination) içme suyu kaynağı oluşturma yoluna gitmiştir. Tuzdan arındırma tesislerinin tamamı yabancı yatırım şirketleri tarafından inşa edilmiştir ve bugün halen işletilmektedirler. En büyük su üreticisi Diam, bu tesislerin ürettiği suyu Umman Enerji ve Su Temini (OPWP) aracılığıyla satın almakta ve Umman nüfusuna arz, depolama ve dağıtımını yönetmektedir.¹⁸ Alınan bu tedbirlerin ardından son 40 yıldır, Umman'da içme suyu sıkıntısı yaşanmamıştır.

Limanlar, bir ülkenin dış ticaret damarları, ticaret kanalları olarak bilinir. Bu durum Hürmüz Boğazı'nı tutan ve tarihsel olarak Sinbad'ın¹⁹ ülkesi olarak bilinen Umman için de geçerlidir. Zengin denizcilik geçmişi ile Umman için limanlar tarih boyunca büyük öneme sahip olmuştur. Ama Sultan iktidara geldiğinde bu limanlar moderniteden uzak ve amiyane bir görünüm arz ediyordu.

Resim 2: Umman'daki En Büyük Baraj, Wadi Dayqah Barajı, Qurayat.

Resim 3: Duqm Limanı.

1970’te başlayan Umman rönesansı, sadece 1.100 mil sahil şeridi boyunca birçok eski limanı diriltmekle kalmadı, aynı zamanda modern küresel pazarda rekabet gücünü korumak için yeni tesisler ve limanlar inşa etti. Sultan Kâbus Limanı, Mutrah bölgesinde ülke ekonomisinin can damarlarından birisini oluşturuyor. Hükümetin tüm ticari ithalat ve ihracat operasyonlarını Sohar’a yönlendirme kararının da bu önemli limanın tarihi rolünü yeniden canlandıracağına inanılıyor. 1999 yılında yapımına başlanan Sohar Limanı 26 milyar dolarlık muazzam bir masrafla bitirilebilmiştir. Liman her hafta bir milyon tondan fazla deniz yükü ve yılda yaklaşık 3.500 gemi karşılamaktadır.²⁰ Hint Yarımadası ile Kızıldeniz arasında neredeyse eşit mesafede olan Salalah

da küresel bir aktarma noktası olarak Umman’a stratejik bir konum sağlamaktadır. Esasında Umman’da bunlardan çok daha önemli bir proje daha var: Ortadoğu’nun en büyük limanını ve “hub”ını inşa etmek. Umman Sultanlığı’nın güneydoğu sahilinde, Arap Denizi ve ötesindeki Hint Okyanusu’na bakan Duqm Limanı, uzun rıhtım duvarları ve geniş havzasıyla dünya standartlarının üstünde olmak üzere yakın bir dönemde tamamlanmıştır. Liman, Çin devleti tarafından yap-işlet-devret modeli ile inşa edilmiştir. Şimdiye dek 18 milyar dolar harcanan limanın bağlantı yolları ve diğer detaylarının tamamlanmasıyla yaklaşık 40 milyar dolara mal olacağı tahmin edilmektedir. Çin, Ortadoğu’ya açılabilmek için yakın zamanda karadan Çin-Pakistan Ekonomik

Koridoru'nu (CPEC-China Pakistan Economic Corridor) açmaya başladı. Bunun deniz ayağı için de Umman-Duqm bağlantısını kullanacağı belirtilmektedir. Çin'in limanın inşasını üstlenmesi genellikle bu hususla ilişkilendirilmektedir.

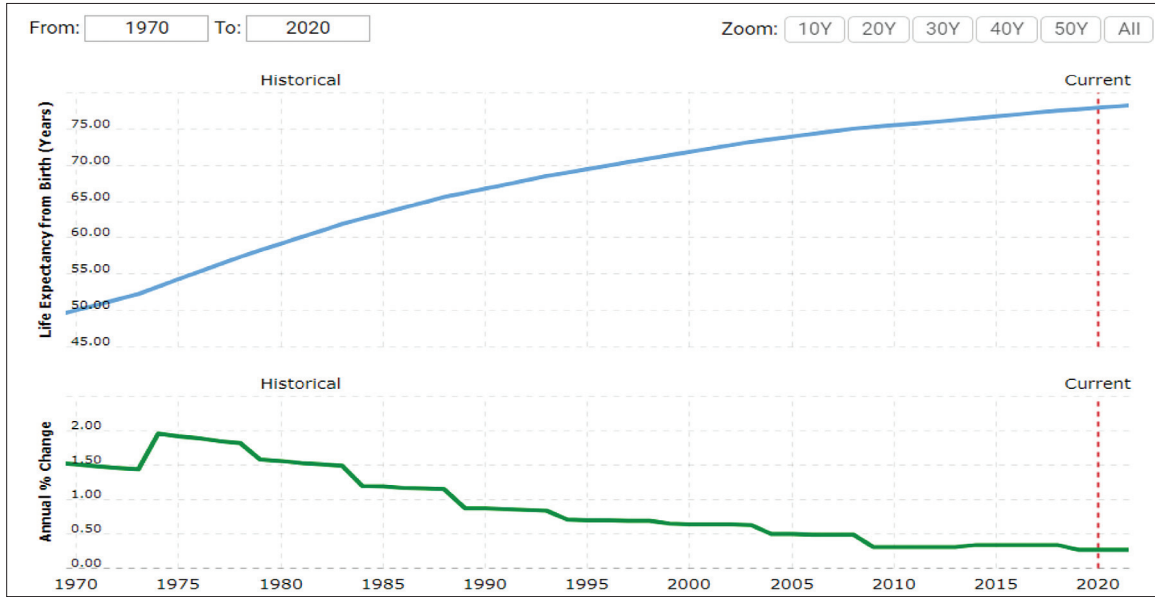
Eğitim ve Sağlık

Sultan Kâbus'un iktidarının ilk yıllarında ülkede farklı siyasi gruplar vardı. Sultan siyasi istikrarı sağlamlaştırdıktan sonra, önce yasal düzenlemelerle siyasi sistemi daha kapsayıcı hale getirdi. Ardından yaşam standardını yükseltmeye yöneldi ve bu anlamda özellikle eğitim ve sağlık alanlarına odaklandı. Esasında Umman toplumdaki geniş çaplı reformlar, alttan yukarı değil, "yukarıdan aşağıya" gelişmiştir. Bunların ilk iki ayağı da eğitim ve sağlık üzerinde olmuştur.

1970 yılında Umman'da toplam dokuz yüz öğrenci ile sadece üç ilköğretim okulu vardı. 1929 yılında açılan ilkokul (Sayddiah okulu), sadece erkeklerle sınırlı ve devlet tarafından finanse edilen bir kurumdu. Daha sonraları Mutrah ve Salalah'ta iki okul daha açıldı. Ayrıca birçok mahallede Kur'an kursları bulunmaktaydı. Başkentte de özellikle yabancıların çocukları için bazı yabancı okullar da bulunmaktaydı. Umman rönesansının ilk yılında hükümet, 7.000 öğrencinin okuyabileceği on altı okulu tamamlamıştı; 1972'ye kadar bu sayı kırk beş okula 15.000 öğrenci kaydı ile genişlemiştir.²¹ Buradaki birçok öğretmen çoğunlukla dışarıdan getirilmiştir. Son 50 yılda, Umman'da 40'ı uluslararası okul olmak üzere 471 özel okul kurulmuş durumdadır.²² İngiltere, Amerika, Hindistan, Avustralya ve Pakistan da dahil olmak üzere birçok ülkeden gelen göçmenler, Umman'da yaşayan birçok farklı topluluğa hitap eden eğitim kurumları kurmuşlardır. Daha ilk yıllardan itibaren Sultan Kâbus yabancı dilde eğitimi de desteklemiştir. Kadınların eğitim sektöründeki mevcudiyeti özellikle dikkat çekmektedir. 2018 yılında kadın öğrenciler, lisansüstü

düzeydeki öğrencilerin çoğunluğunu (yüzde 68 ile) oluştururken, mezuniyet oranları da erkekleri aşmış durumdadır.²³ Şu an Umman'da kamu ve özel olmak üzere 54 üniversite (ve muadili) bulunmaktadır. Bu arada nüfusun yabancılar dahil 4,6 milyon olduğu düşünülürse bu oranın birçok Batı ülkesini geçmiş durumda olduğu da unutulmamalıdır. Bunların 19'u özel kolej ve 7'si özel üniversiteyi oluşturmaktadır. Ülkede gelecek vadeden 7.000 gence yurt içi ve yurt dışı tam burs vermeye devam edilmektedir. Sultan Kâbus Üniversitesi; Sanat ve Sosyal Bilimler, Eğitim, Ekonomi ve Siyaset Bilimi, Hemşirelik, Hukuk, Tıp ve Sağlık Bilimleri, Bilim, Tarım ve Deniz Bilimleri ve Mühendislik dahil olmak üzere dokuz fakülteden oluşan yaklaşık 17.000 öğrencisi bulunan, 113 farklı ülkeden 1000'e yakın akademisyene sahip olan ve dünyada 379. sırada²⁴ olan bir üniversite haline gelmiştir.²⁵

1970'te kimsenin tanımadığı, 29 yaşındaki bir gencin Umman Sultanı olarak böylesi bir dönüşüme öncelik edeceği beklenen bir durum değildi. Fakat Sultan Kâbus başta sağlık ve eğitim olmak üzere vaat ettiklerinden fazlasını yerine getirerek ülkeyi ciddi anlamda dönüştürdü. Sultan Kâbus tahta çıktığında, Umman'daki sağlık hizmetleri neredeyse yok denecek kadar azdı. Çok sınırlı seviye ve sayıdaki sağlık hizmeti önce İngilizler, sonra da büyük ölçüde Amerikalı misyonerler tarafından yapılıyordu. O zaman Umman'da sağlık hizmetinin önündeki en büyük engellerden birisi elektrik yokluğuydu. 1961'de Riyam Körfezi'nde büyük bir jeneratörün kurulması ve 1964 yılında petrolün keşfinden sonra başkentte ulusal petrol şirketi Petrol Geliştirme Umman (Petroleum Development Oman-PDO) tarafından inşa edilen yirmi yataklı yeni bir hastane açılmıştı; ama o da halka açık değildi, sadece şirketin çalışanları ve ailelerine hizmet veriyordu.²⁶ Yine 1970 öncesi dönemde, bebek ölümleri çok yüksek orandaydı ve yaşam ortalaması 49.6 idi.²⁷

Grafik 1: Umman'da Ortalama Yaşam Seviyesi²⁸

Bugün Umman'da hemen her şey değişmiş durumdadır. Sağlık alanındaki büyük atılımlardan sonra 2020'de Umman'daki ortalama yaşam seviyesi 79.4'e yükselmiştir. Umman bugün son teknoloji tıbbi teknolojiyle donatılmış, kamu ve özel olmak üzere tam teşekküllü toplam 66 hastaneye sahiptir. Devlet hastanelerinden dokuzu Sağlık Bakanlığı'nın direkt yönetiminde iken beşi Sultan Kâbus Üniversitesi'ne aittir, diğerleri Silahlı Kuvvetler ve Kraliyet Umman Polisi ve diğer devlet kurumları tarafından işletilmektedir.²⁹ Bugün ülke genelinde sağlık merkezleri, poliklinikler, küçük yerel hastaneler ve toplam eczane sayısı toplamda 226.000'i aşmış durumdadır.³⁰ 1974'ten beri Umman'a teknik destek sağlayan Dünya Sağlık Örgütü (DSO) sağlık sistemlerinin modernizasyonunda Umman'ı 2000 yılında dünyadaki en iyi 8 ülkesinden biri olarak tanımıştır. Yine DSÖ 2016'da hükümetin başarılı sağlık politikalarından dolayı Umman Sağlık Bakanlığı'na takdir belgesi sunmuştur. İki nesilden daha az bir süre içinde, sağlık hizmetindeki gelişmelerden dolayı bebek ve çocuk ölüm oranları önemli ölçüde azalmıştır. Umman'da yirmi yılda,

bebek ölümleri resmi seviyenin onda birine düşmüş ve yine beş yaş altı ölüm oranı on dört kat azalmıştır. Bugün, Umman'daki sağlık hizmetleri tüm vatandaşlar için neredeyse ücretsiz olarak sunulmaktadır.³¹

Yargı ve Hukuk

Umman, 1970'li yıllarda devlet kurumlarının olmadığı, hukukun modern devlet sistemine adapte olmadığı bir yapı arz etmekteydi. Davalar kişisel, sivil ve ceza suçlarını içeren konularda İslami hukuk ilkelerine uygun bir şekilde yürütülüyordu. İktidarının 20 yılını ülkenin ekonomik kalkınmasına ayıran Sultan Kâbus, 1990'lı yıllardan itibaren hukuk alanında da reformlar yapmaya başlamıştır. Devlet kurumlarının bugünkü modern haline gelmesi, bakanlıkların, hükümetin ve hukukun yerleştirilmesi 1990'lı yıllara rastlamaktadır.

Sultan Kâbus zaman içinde tüm hukuki sistemi yavaş yavaş kurumsal bir hale getirmiş ve 1996'da kapsamlı bir kodifikasyon ile ülkedeki yargı sisteminin bugünkü hali ortaya çıkmıştır. Bugünkü

Resim 4: Umman Anayasa Mahkemesi

Umman Hukuku esas olarak şeriat hukuku ve Anglo-Sakson hukukunun bir karışımı şeklindedir. İlk olarak Adalet Bakanlığı 1994 yılında oluşturulmuştur. Tüm yargı pozisyonlarının atamaları Sultan tarafından yapılır. Bugün ana hukuk kurumları Yargı Hukuk Mahkemeleri'nden ve onların işleyişini denetleyen Yüksek Konsey'den oluşur. Yasama, "Kraliyet Kararnamesi" olarak adlandırılan 'Birincil' ve mevzuata uygun şekilde bakanlıklar tarafından çıkarılan 'İkincil' yasalardan oluşur. Şeriat Mahkemeleri aile hukuku ve kişisel davaları incelerken, İdari Mahkemeler de kurumsal davalara bakar. Ayrıca Askeri Mahkemeler ve özel durumlar için kurulan Sıkıyönetim Mahkemeleri'nin yetkileri de anayasa tarafından belirlenir. Anayasa Mahkemesi de, mahkemelerin verdiği kararların gerektiğinde anayasaya uyumluluğu konusunda karar verme yetkisine sahiptir. 1997'de 6 ana merkez ve 45 bölgesel olmak üzere "Ticaret Mahkemeleri" kurulmuştur. 1999'da Temyiz Mahkemeleri göreve başlamıştır. Kısacası Umman hukuk ve yargı sistemine bakıldığında, oldukça gelişmiş ve modern bir sistemi ve kurumsallaşmayı bulmak mümkündür.

Devlet ve Hükümet Sisteminde Rönesans

Sultan Kâbus, 1970 yılında iktidara geldiği andan itibaren Umman toplumunun tüm unsurları dahil olmak üzere o zamana dek ülkede görülmemiş katılımcı bir yönetim sistemi kurmayı hedefledi. 1970'lerin başı gibi erken bir dönemde Bakanlar Kurulu'nu oluşturdu ve üyelerini, Umman'ın tüm bölgelerine eşit olarak yansıtabilecek şekilde; özellikle kabile, etnik ve bölgesel gruplarını temsil edecek şekilde atayarak bunu başlattı. Bu dengeli siyasal dağılım, yeni Sultan'ın tüm ülkede sevilip sayılması için en önemli ve ilk siyasal adım olmuştur. Birkaç yıl sonra, 1981'de de siyasetteki demokratikleşmenin en önemli adımlarından biri olan Devlet Danışma Konseyi'ni (Majlis Al-İstişari) kurdu. Üç yıl sonra, 1984'te, Konsey ilk oturumunu 45 üyesi ile gerçekleştirdi. Sultan, artık konusunun ve ülkenin en uzman kişilerinden oluşan Devlet Danışma Meclisi ile fikir alışverişi yapmadan karar almıyordu.

1990 yılında iktidara gelişinin yirminci yıldönümü kutlanırken, Sultan Kâbus, Devlet Danışma Konseyi'ni daha geniş yetkilerle donatılmış

Danışma Konseyi (Majlis Al-Shura) ile değişti-receğini açıkladı. Tarihsel bir bakış açısından, bu kurumun kurulması, Umman'ın modern siyasi tarihinde bir dönüm noktasıdır ve parlamenter ve seçime dayalı bir hükümet sistemine geçiş için tasarlanan bir siyasal planın birinci adımıdır. Çünkü Devlet Danışma Konseyi atama ile gelirken, şimdi yerine kurulan Danışma Meclisi artık seçimle işbaşına gelecekti. Bu kararlar ve parlamenter gelişmelerin ardından Umman, tüm Körfez ülkeleri arasında hem en demokratik olanı olarak dikkat çekmeye hem de bölge ülkelerine “siyasal evrim” için örnek olarak gösterilmeye başlandı. Halktan gelen tepkiler oldukça pozitif, çünkü halk da siyasete ve yönetime katılmak istiyordu. Şeyhler (aşiret liderleri), vali (devletin şehirdeki yetkili temsilcisi), köy büyükleri, kadınlar ve erkekler kendilerini yönetecek olan alt kamarayı seçmek için hazır. Sultan sık sık halkın arasına çıkar, onların dertlerini dinler ve onlarla konuşurdu.

Umman'ın hukuk sisteminin temel taşı olan Temel Devlet Tüzüğü (Basic Statute of the State) ismi farklı olsa da esasında ülkenin ilk yazılı anayasasıdır ve 1995 yılında Sultan Kâbus'un tahttaki yirmi beşinci yıl dönümünde halka ilk defa tanıtılmıştır. Bu yazılı anayasa da Umman'ı diğer Körfez ülkelerinin önüne koyan bir yenilik içermektedir. Esasında Umman'daki siyasal değişim ve dönüşüm, Fransız devrimi yerine İngiliz devrimini çağrıştırmaktadır. Yeni çıkan anayasaya göre, saltanattaki hükümet sistemi kalıcıdır; Majesteleri hem devlet başkanı hem de başbakan olarak ikili bir rol üstlenir. Ulusal politikaların tavsiye edilmesine ve uygulanmasına yardımcı olan bir Bakanlar Kuruluna başkanlık eden Sultan, aynı zamanda Silahlı Kuvvetler'in komutanıdır (Başkomutan) ve ulusal politikaların uygulanması, yasaların ilan edilmesi ve hakimlerin atanması ile görevlidir. Sultan, resmi olarak üç bakanlığı da temsil eder: Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı.

Umman anayasası, kişisel özgürlükler ve medeni haklar da dahil olmak üzere diğer Körfez ülkelerinden daha kapsamlı bir insan hakları sunmaktadır. “Cinsiyet, köken, renk, dil, din, mezhep, konut veya sosyal statüye dayalı ayrımcılığı yasaklar. Vatandaş ve devlet arasındaki ilişkiyi yöneten sosyal görevleri ele alır ve daha da önemlisi, yasa önünde eşitlik, “kanıtlanmamış suçluya masumiyet” esası ve yasal temsil hakkı dahil olmak üzere hukukun üstünlüğü öncelenmiştir. İslam, Umman'ın devlet dini olarak tanınmasına rağmen, diğer dinlere de ibadet ve diğer vecibelerini yapma özgürlüğü tanır. Ana kural, Umman geleneklerine saygı gösterme üzerine kuruludur. Umman'da hükümetin temeli hukuk üzerine kuruludur, resmi olarak hukukun herkes üzerinde yargılama yetkisi vardır.

2011'de yapılan son değişiklikle bugün Umman Parlamentosu yasama ve yürütmede gözetim yetkileriyle donatılmıştır. Yayınlanan Kraliyet Kararnamesi (99/2011) 58. maddeye göre Umman Parlamentosu (resmi olarak Konsey olarak adlandırılmaktadır), Devlet Konseyi (Meclis-i Devlet-üst kamara) ve Danışma Konseyi (Meclis-i Şura-alt kamara)'dan oluşmaktadır.

En az 40 yaşında olmak üzere 83 üyeden oluşan Devlet Konseyi (Meclis-i Devlet-üst kamara) finansal ve idari bağımsızlığa sahip bir danışma kurumudur. Parlamentaoya gelen konuların incelenmesine katkıda bulunur, ulusal kalkınma planlarının uygulanması için çalışmalar hazırlar ve Meclis'te gündeme getirilen sorunlara uygun çözümlerin bulunmasına yardımcı olur. Üyeleri 4 yıllığına Sultan tarafından atanmaktadır. Bu atamalarda Sultan'ın hemen her seferinde konusundaki duayenleri atadığı görülmektedir. Kısacası Devlet Konseyi'nde “iş daima ehline” verilir. Örneğin; İslami bankacılık konusunda uzman veya ülke ekonomisini geliştirmek için Devlet Konseyi'ne bir kişi gerekiyorsa, Sultan'ın ülkedeki en iyi uzmanı, bu konudaki en iyi profesörü ata-

ması artık alışlagelmıştır. Resmi olarak, Devlet Konseyi'ne seçilmek için şu kategorilerden birinden olmak gereklidir: Eski Bakanlar, Bakanlık müsteşarları veya muadilleri, eski elçiler, eski kıdemli hakimler, emekli kıdemli memurlar, bilim, sanat ve kültür alanında yetkinlikleri ve deneyimleri ile tanınanlar ve üniversite, kolej, yüksek enstitü profesörleri, ruhani liderler, iş adamları ve millete büyük hizmet yapmış kişiler. Devlet Konseyi'nin ana görevleri şu şekilde özetlenebilir:³² Yasa tasarılarını hazırlamak ve Parlamento'ya önermek, bunları incelemek üzere hükümete yönlendirmek, taslağın alt kamara tarafından gözden geçirilmesinin ardından Meclis'e geri göndermek; alt kamara tarafından atıfta bulunulan kanun tasarılarını onaylamak veya değiştirmek ve bunları Sultan'a onay için göndermek; ülkenin yıllık bütçesini alt kamaranın önerileriyle tartışmak ve gerekirse Bakanlar Kurulu'na geri göndermek.

Parlamentonun alt kamarası olan ve 86 üyeden oluşan Danışma Konseyi (Meclis-i Şura) üyeleri ise 4 yılda bir düzenlenen genel seçimler ile işbaşına gelirler. Umman'da mevcut bulunan toplam 11 bölgedeki 61 vilayetten seçimle işbaşına gelen temsilciler, Danışma Konseyi'ni oluştururlar. Eğer bir vilayet,³³ 30.000'den az nüfusa sahipse en çok 1, daha çok nüfusa sahipse en çok 2 milletvekili Danışma Konseyi'ne seçilebilir. Umman'da siyasal parti yoktur, bu yüzden seçimlerde her aday kendi propagandasını yapar. Böylece halkın siyasal değil ama sosyo-kültürel eğilimlerini de anlamak çok daha kolay olmaktadır. Mesela son seçimlerde ilk defa başı açık bir kadın aday, özellikle üniversiteli kadınların desteğiyle parlamentoya girmiştir. Danışma Konseyi'ne aday olabilmek için en az 30 yaşında ve 2 yıllık yüksek okul mezunu olma şartları vardır, limitsiz olarak yeniden seçilme hakkı vardır. Umman siyasal sistemini diğer Körfez ülkelerinden daha demokratik kılan en önemli faktör ve kurum

olan Danışma Konseyi'ne 2015'te yapılan son düzenlemelerle oldukça geniş yetkiler verilmiştir. Bunların en önemlileri; Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanan kanun tasarılarını tartışmak, değiştirmek ve bunları Devlet Konseyi'ne sunmak, Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanan kalkınma planları projeleri ve devletin yıllık bütçesi hakkında görüşmek ve tavsiyelerde bulunmak ve bunları Devlet Konseyi'ne sunmak, hükümetin kanun tasarıları hakkında görüş bildirmek ve bulgularının sonucunu değerlendirmek, hükümetin değerlendirmelerini ve ekonomik ve sosyal kararlarını görüşmektir. Danışma Meclisi en az 15 üyesinin imzasıyla herhangi bir bakan hakkında soruşturma açabilir veya yaptıkları hakkında soru önergesi verilebilir ve soruşturma sonuçlarını direkt olarak Sultan'a rapor etme yetkisi vardır. Bu yetki, Körfez'de ve hatta milletvekili dokunulmazlığı bulunan birçok demokratik devlet sisteminde bile az rastlanan bir otorite yetkisi olarak öne çıkmaktadır. Bakanlar projelerin uygulama aşamasında Danışma Meclisi'ne yıllık bir rapor sunmakla sorumludur. Bu sırada Danışma Meclisi bakanları çağırarak, bu rapor hakkında açıklama isteme hakkına da sahiptir.

Bakanlar Kurulu seçilenler arasından Sultan tarafından atanır ve Sultan, Bakanlar Kurulu'nun oturumlarına bazen başkanlık eder, olmadığı zamanlarda Başbakan, Bakanlar Kurulu'nun başkanıdır. Kararlar gizli oylama ile yapılır ve katılanların salt çoğunluğu ile alınır. Daha önce de zikredildiği üzere, 1996'dan beri Umman Parlamentosu'nun yetkileri Sultan tarafından adım adım genişletilmiştir. 2011'de verilen son yetkileri ile Umman Parlamentosu, Körfez'de Kuveyt ile beraber en geniş yetkileri ve en demokratik olan Parlamento haline gelmiştir. Seçilmişlerden oluşan Danışma Konseyi'nin bugün her konuyu meclise getirme ve kanun tasarısı için oylamaya hakkı vardır. Danışma Konseyi'nden geçen kanun tasarısı, üst kamara olan Devlet Konseyi'nden de

Resim 5: “Seçilmişler” (Danışma Konseyi- Meclis-i Şura)

oy çokluğu ile geçerse, Sultan’ın onayı ile kanuna dönüşür. İşte Parlamento’daki bu yetki ve yasama gücü, Umman’ı Arap Yarımadası’ndaki diğer devletler arasında en demokratik parlamento ve siyasal sistem olarak öne çıkarmaktadır.

Sultan Kâbus önderliğindeki devlet 2000’li yıllarda da siyasal demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmıştır. 2003 yılında getirilen genel oy kanunu ile 21 yaşının üzerindeki tüm erkek ve kadınlara başta seçme olmak üzere, devletin tüm siyasi süreçlerine katılma hakkı getirilmiştir. Gerçekte, Umman’da kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkı Avrupa’da olduğu gibi bir feminist talep doğrultusunda olmamıştır. Umman’daki birçok reformda olduğu gibi Sultan Kâbus’un Danışma Konseyi ile istişareleri sonucunda oluşan reformist bir karardır. Esasında Sultan Kâbus’un son 30 yılda yaptıklarına bakılınca, Sultan’ın kadın haklarını savunma ve onların ulusal kalkınmadaki rollerini önceleme açısından, yine diğer Körfez ülkelerine örnek teşkil ettiğini belirtmek gerekir.

1990’lı yıllarda başlayan “herkes için eğitim” kampanyası ilk kadın mezunlarını vermeye başladıktan hemen sonra, Sultan Kâbus kadınları sırasıyla önemli devlet pozisyonlarına, sonra büyükelçiliklere, Devlet Konseyi’ne ve son olarak Bakanlar Kurulu’na atamaya başladı. Hatta uzun yıllar en üst büyükelçi konumunda olan Birleşmiş Milletler (BM) Daimî Büyükelçisi ve Dışişleri Bakanlığı’ndaki en üst meslek içi eğitim okulu olan Diploması Enstitüsü Müdürü doktoralı kadınlardı. Şunu da unutmamak gerekir ki Umman’da üniversite mezunu %85’ler gibi yüksek orandadır ve mezunların en iyi 100’ünün 96’sı kadın öğrencilerden oluşmaktadır. Kadınların ülkenin kalkınmasındaki rolünü ön plana çıkarmak gelenekselci yapılarda kolay olmamakla beraber, Umman’da özellikle Sultan’ın öncülüğünde bu, son on yıllarda başarılı bir durumdadır. Halkının %46’sının 19 yaş altı olan Umman’da gençliğin eğilimlerinin hem siyasi hem de sosyo-kültürel açıdan önemle üzerinde durulması gereken bir konu olduğu da bir gerçektir.

Dış Politikayı Yeniden Şekillendirmek

Umman'ın 18 ve 19. yüzyıllarda kurduğu deniz imparatorluğu özellikle İngilizlerin bölgeye gelmesiyle inişe geçmeye başlamıştı. Esasında 19. yüzyılın sonunda bile oldukça aktif bir Umman dış politikası görmek mümkündür. Umman, 1840'da Ahmad bin Na'man'ı Amerika'ya diplomat olarak atayarak bu anlamda bir ilki gerçekleştiren Arap ülkesi olmuştur.³⁴ Yine 1892'de Osmanlı donanmasının Yemen'e giderken Mesira adasından geçişine izin veren ve bu sırada Mesira Adası'nda Osmanlı bayrağı çekildiğini gösteren Osmanlı kayıtları mevcuttur.³⁵ Ancak 20. yüzyıla gelindiğinde Umman kendi içişleriyle uğraşan, ikiye bölünmüş küçük bir devlet haline gelmişti. Sultan Said zamanında ise ülke içişlerinde karışıklıkların da etkisiyle dış politikadan iyice soyutlanmış ve sonunda izolasyonist bir politika izlemeye başlamıştı.

Sultan Kâbus iktidara geldiğinde hem BM'de hem de Arab Ligi'nde tanınmaya çabalıyordu. İlk yıllar özellikle İngiltere'nin de yardımıyla her iki örgütte de tanınmayı başardı. Ardından önce bölge ülkeleriyle (Arap Yarımadası'ndaki diğer 6 ülke) hem de yakın ülkelerle ilişkilerini yavaş yavaş geliştirmeye başladı. Yeni Sultan'ın elinde güç bileşenleri açısından bakıldığında (Somut: ekonomi, askeriye, ülke büyüklüğü, nüfus ve doğal kaynaklar; Soyut: hükümet yetenekleri, diplomatik yetenekler, kültür ve ulusal moral) kültürel güç hariç esasında hiçbir şey yoktu. Bir tarafta İran'a en yakın Körfez ülkesi olması, diğer tarafta Irak'ta iç karışıklıklar, Yemen'deki kargaşa, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile sınır sorunları içinde Sultan'ın işi hiç kolay değildi.

Bu uluslararası ortamda Umman dış politikasını "aktif tarafsızlık" ilkesi üzerine bina etmeye başladı. "Tarafsızlık" (neutrality) açık bir terimdir,

ama uygulamada büyük zorluklar barındırmaktadır. Umman'ın özellikle seçtiği "aktif" terimi, Umman'ın gerektiğinde (veya mecbur kaldığında) dış politikada taraf olduğunu göstermesine veya taraf olabilmesine imkân sağlamaktadır. Fakat genel olarak Umman'ın bölgedeki ve dünya olaylarında mümkün olduğunca tarafsız kalmaya gayret gösterdiği de bir gerçektir.

Umman, 1979 İran Devrimi'ni diğer bölge devletleri gibi tehlike olarak gördü; özellikle 1980'de başlayan İran–Irak savaşından sonra Körfez İşbirliği Konseyi'nin (KİK) kurulmasında çok etkin bir rol oynadı. Öyle ki KİK'in esasen İran–Irak savaşının Körfez'e sıçramasını engellemek amacıyla kurulmuş olabileceği de söylenebilir. Dolayısıyla KİK'in oluşmasında güvenlik kaygıları başlıca belirleyici olmuştur.³⁶ KİK'in görüşmelerinde Sultan Kâbus 6 ülkenin ortak bir ordu kurması gerektiğinin altını çizmişti. 1981'de resmen kurulan KİK, bir yıl sonra da Yarımada Kalkan Gücü'nü (Peninsula Shield Force) kurdu. İran–Irak savaşında Saddam'a mali yardımda bulunan Körfez ülkeleri ve Umman daha sonra Saddam'ın gittikçe sertleşen söylemleri ve tavırlarından sonra ona da tam olarak güvenemeyeceklerini anlamışlardı. İngiltere 10 yıl evvel Körfez'den askerlerini çekmişti; Amerika Vietnam yaralarını sararken, Afganistan'da Rusya ile vekalet savaşı götürüyordu. Körfez yalnızdı ve kendi ordusunu bugüne dek (2011 Bahreyn kargaşası hariç) fiilen kullan(a)mamış olsa da o günlerde ortak güvenlik açısından umutla kurmuştu. Hatta bu sayede Bahreyn ve Umman KİK'den yüklü miktarda askeri yardım almıştır. O sıralarda ABD İngiltere'nin 1977'de boşalttığı Mesira Adası'nı Tahran'daki Amerikan büyükelçiliğinde tutulan rehinelere kurtarmak için kullanmaya başlamış, ardından Umman ile karşılıklı askeri yardım anlaşması imzalamıştı. Bundan sonra, Umman yavaş yavaş tarafsızlık politikasına daha da yakınlaşmaya başlamış hem bölge ülkelerine hem de Doğu-Batı denklemine eşit

mesafe uygulamaya çalışmıştır. Soğuk savaşın sona ermesi, Batı Bloğu ile hareket eden Umman'a daha fazla hareket alanı sağlamış ve tarafsızlığa doğru daha geniş adımlar atmaya başlamıştır.

Gayet tabiidir ki Umman, Körfez'deki diğer ülkelerle en yakın kültüre, ortak dile, ortak tarihe ve en yakın anlayış biçimine sahiptir. Bu manada diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Körfez ülkeleriyle çok yakın ilişkiler içinde olması gayet doğaldır. Fakat öte yandan, Umman bugün kurucusu olduğu KİK'in daha fazla derinleşmesine ve özellikle Suudi Arabistan'ın öncülüğünde gerçekleştirilmeye çalışılan "Körfez Birliği"ne (Gulf Union) karşı olduğunu da defalarca tekrarlamıştır.³⁷ KİK'in sınırlı işbirliği düzeyi Umman için yeterlidir. Esasında asıl sebep, Katar ve Kuveyt'in de çekindiği gibi Suudi Arabistan'ın nüfusla orantılı oy prensibini ve "Körfez Birliği"ni bir araç olarak kullanarak tüm Körfez'in tek hâkimi olacağı korkusudur. Çünkü tüm diğer ülkelerin nüfusu, Suudi nüfusunun 5'te birini oluşturmaktadır. Bunun yanında Umman'ın kendine has bir kültürü, mezhebi ve daha da önemlisi İran konusunda farklı bir dış politikası bulunmaktadır.

Katar sorununda Umman tarafsız bir tavır takınmış ve tarafları barışçıl çözüme davet etmiştir. Fakat diğer yandan Katar'a ekonomik yönden yardım eden dünyada üçüncü ve bölgedeki tek ülkedir. Umman sayesinde Qatar Air uçuşlarını bölgeden yapabilmekte ve Katar'ın birçok ithalat kalemi Umman üzerinden mümkün olabilmektedir. Yani Umman tarafsız olmakla beraber "aktif" politikasını Katar sorununda da kullanmış durumdadır.

İran'a en yakın Körfez ülkesi olan Umman gerek tehdit anlayışı bakımından gerekse özellikle son yüzyılda kurduğu ekonomik ilişkiler bakımından diğer Körfez ülkelerinin aksine (2017'den itibaren Katar hariç) İran ile mesafeli ama bir

barış anlayışı içindedir. Bunun ana sebepleri de Umman'ın İran'a en yakın Körfez ülkesi olması, İran ile ekonomik olarak daha yakın ilişkiler içinde olması, İran'ı bir tehdit olarak görmemesi ve son 20 yılda Batı ile İran arasında arabulucu ve arka-kapı rolü oynamasıdır.

Bu doğrultuda özellikle son 10 yılda Amerika, İngiltere ve İran arasındaki çeşitli tutukluların serbest bırakılmasında ve 6 kere tırmanan krizin yumuşatılmasında ana aktör ve arabulucu (mediator) olmuştur. 2009'da İran'da casusluk suçlamasıyla yakalanan 3 Amerikalının 2011'de serbest bırakılmasında, 2011 ve 2013'de yine casusluk suçlamasıyla İngiltere ve İran'da tutuklanan İran ve İngiliz vatandaşlarının da serbest bırakılmasında yine Umman arabuluculuk yapmıştır. Temmuz 2012'den Ekim 2013'e kadar askıya alınan İngiliz büyükelçiliğinden sonra İngiltere'nin İran'daki resmi işleri İsveç Büyükelçiliği tarafından, İran'ın İngiltere'deki resmi ve ekonomik portföyü de Umman Büyükelçiliği tarafından yürütülmüştür.³⁸ Hepsinin üzerine, Umman'ın 2015'deki P5+1-İran Nükleer görüşmelerindeki resmi arabuluculuğu ile Umman adını uluslararası arenada duyurmuştur. Öyle ki Umman'ın bu arabuluculuğu sayesinde 40 yıldır Batı ile İran arasında devam eden sorunun çözümüne çok yaklaşılmıştı. Ancak Trump yönetiminin kararları bunun gerçekleşmesini engellemiştir. 2013'de küçük adımlarla başlayan gayri-resmi görüşmeler³⁹ 2015'e dek Avusturya, İsviçre ve Umman'da gizli olarak sürdürüldü. Anlaşma yapıldıktan sonra gerek Hillary Clinton ve Obama gerekse Cevad Zarif'in ağzından Umman'ın arabuluculuk yaptığı öğrenildi.⁴⁰ Kasım 2014'de Cevad Zarif, Ocak 2015'de ise John Kerry Umman'a arabuluculuktan dolayı teşekkür ziyaretleri gerçekleştirmişlerdir.⁴¹

Umman'ın İngiltere ile son yüzyıldır çok özel ilişkileri vardır. İngiltere, Sultan'ın eğitimini aldığı bir ülke olmasının ötesinde, yeni Umman'ın

dünyada resmen tanınmasına, ekonomisinin kurulmasına ve düzelmesine, petrolün çıkarılıp işlenmesine ve hatta iki iç savaşın kazanılmasına bizzat yardım eden en iyi dost ülke olarak görülmektedir. Görünen ekonomik ilişkilerde Umman-İngiltere ilişkileri oldukça düşük gözükmemektedir, toplam ticarete ithalatın payı %1,81, ihracatın payı ise %0,21 gibi çok düşük rakamlardadır.⁴² Ancak Umman-İngiltere ortak şirketleri ve merkezi Londra'dan taşınmış çok uluslu şirketlerin payları çok yüksek oranlardadır. Esasında İngiltere ile siyasi ilişkilerin ekonomik ilişkilerin çok üstünde olduğu da bilinen bir gerçektir.

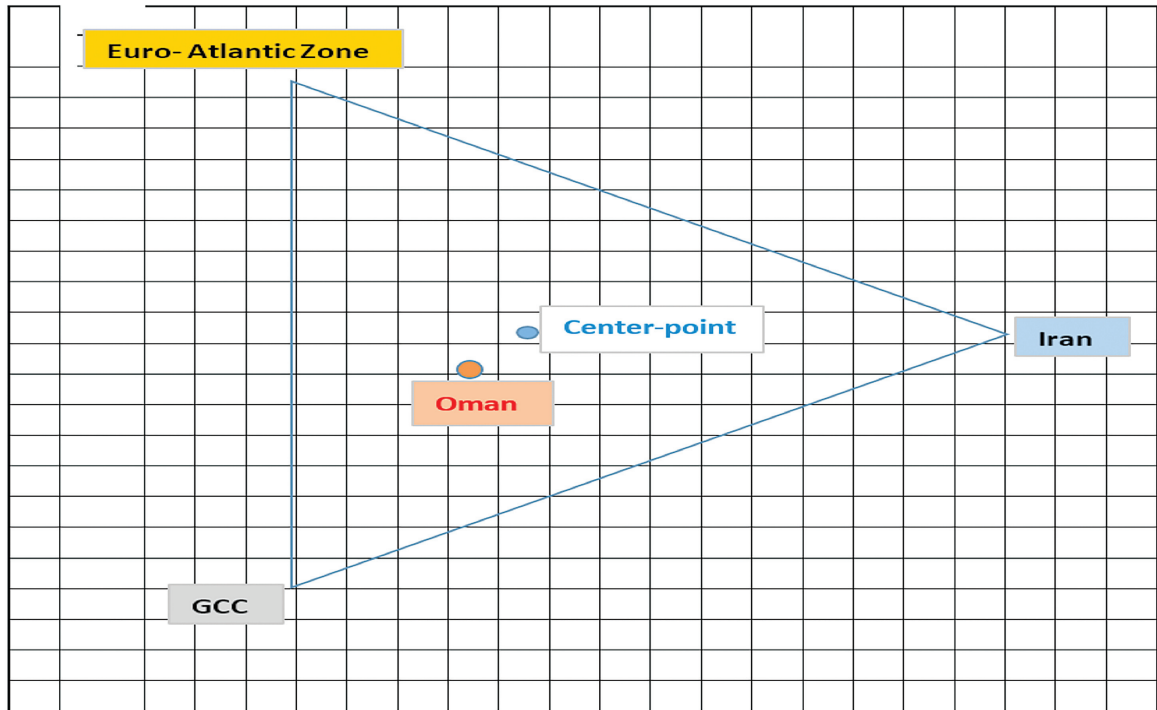
Umman ve Amerika ilişkileri de sağlam temellere dayanmakta ve güçlü bir nitelik arz etmektedir. Tek kutuplu sistemin güç kaybeden hegemon lideri halen Amerika'dır ve hegemon lider ile ters düşen küçük ülkenin kendini güvende hissetmesi en azından Körfez'de imkansızdır. Bu görüş içinde olan Umman 40 yıldır Amerika

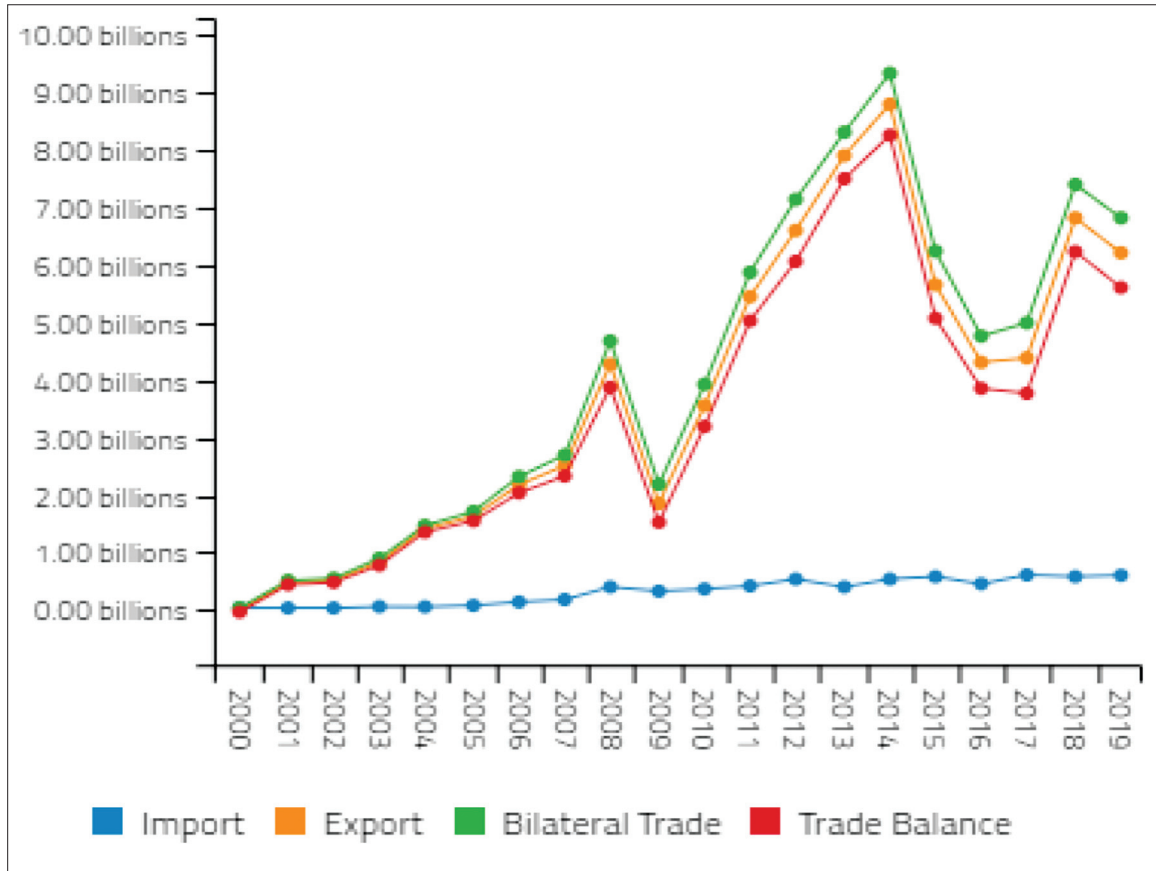
ile sıkı ilişkiler içindedir. Amerika'ya ilk Arap diplomat 1840'da Umman'dan yollanmıştır; Körfez'de Amerika'ya verilen ilk askeri üs Mesira adasıdır, Amerikalı tutukluların İran'dan salınmasına Umman yardım etmiştir, 5+1-İran Nükleer görüşmelerinde lojistik ve mediatorlük (arabuluculuk) rolü Umman'ın üzerindedir. Amerika ile ihracat ve ithalat %1,52 ve 2,88 gibi çok düşük gözükmeyle beraber, askeri silah ve teçhizat çok uluslu şirketler aracılığıyla Amerika'dan yapılmaktadır ve bu yüzden menşe ülke gözükmemektedir.

Umman'ın dış politikadaki aktif tarafsızlığı veya sessiz denge politikası İran, Körfez ve Euro-Atlantik üçgeni arasında son ikisine daha yakın bir ortalamada kendisini göstermektedir.

Özellikle ülkenin güneyindeki Dofar'da yaşanan 40 yıl evvelki iç savaşta Rusya ve Çin'in ayaklanmaya destek vermesine rağmen, Umman Soğuk Savaş kavgalarının bittiğine inanarak ted-

Grafik 2: Umman'ın Denge Politikası⁴³

Grafik 3: Umman-Çin Ticareti (2000-2019)

birli ama liberal ilişkilerini bu iki ülke ile geliştirmeye başlamıştır. Rusya konusunda daha dikkatli olsa da Çin ekonomisinin cazibesi Umman'ı uluslararası ekonomik ilişkilerde Asya'ya doğru yöneltmiş gözükmemektedir. Kaya gazının alternatif olarak çıkmasıyla en büyük müşterisi Amerika'yı kaybeden ve tek ihracat maddesi olan petrol ve doğalgaza aşırı bağımlı olan Umman yeni alternatifler aramak zorundaydı. Enerji tüketimi katlanarak artan Çin, zaten uzun zamandır Körfez'e girmeye çalışıyordu. Kaya gazı Çin'e hem Körfez'in hem de Umman'ın yolunu açtı. Soğuk Savaş'ta kapitalist blok ile hareket eden Umman, siyasi olarak çok dikkatli ama ekonomik olarak her geçen gün Çin'e daha da yakınlaşmaktadır. 2019 Aralık rakamlarıyla, 31 milyar dolar ihracat hacmi olan Umman'ın, ihracattaki en büyük

müşterisi 14,6 milyar dolar ve çoğu petrol ve doğal gaz olmak üzere Çin'dir.⁴⁴ Çin ithalatta da %6,5 ile ikinci sıradadır. Umman Çin'den gövde boru, petrol ve gaz sondajında kullanılan demir ve çelik satın almaktadır.

Yine Umman'ın büyük umutlarla 15 milyar dolara mal ettiği Duqm Limanı'nın ana sübvantörü ve yapımcısı Çin'dir. Burada Umman ve Çin'in kazan-kazan mantığıyla hareket ettiği ve ideolojiyi bir kenara bırakarak, günlük reel-politiğe doğru kaydığı da görülüyor. Esasında Umman ihracatta, çoktan Asya'ya yönelmiş durumda. Umman'ın ihracattaki en büyük 4 partnerinin hepsi de Asyalı: Çin: 14,6 milyar dolar, Güney Kore: 2,6 milyar dolar, Japonya 2,3 milyar dolar, Hindistan 1,7 milyar dolar.⁴⁵ Kısaca belirtmek gerekirse

Umman Çin ile ilişkilerini Amerikan – Çin ilişkilerinin benzer rotasında belirliyor: Siyasi olarak uzak ama ekonomik olarak yakın.

Umman-Türkiye İlişkileri: “Yakındaki En Uzak”

Türk Hava Yolları’nda uçağın büyüklüğünü ayarlamak için coğrafi bir sınır vardır. Yakın bölgelere daha küçük, eski uçaklar verilir, uzak bölgelere daha kaliteli, büyük ve konforlu uçaklar verilir. Umman sınır olarak yakın bölgelerden sayılıyor, ama yakın bölgedeki en uzak ülke; bu yüzden birinci tip uçaklar veriliyor. Türk dış politikasında da Umman’ın yeri tam aynı deyiimi hak ediyor. Coğrafi olarak yakında ama dış politikada en uzak Arap ülkesi.

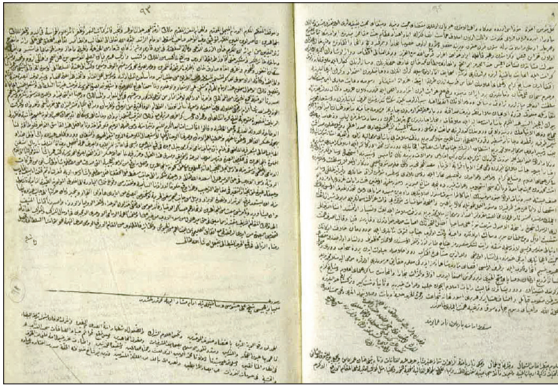
Esasında Türkiye’nin ve Umman’ın dış politikaları ilk bakışta farklı gözükse de pratikte birçok konuda Körfez ülkeleri arasında birbiriyle en uyuşan dış politikalar olduğu görülecektir. Umman tarafsızlık politikası izlemektedir ama “aktif” tarafı Türk dış politikasına oldukça benzerdir. Türkiye gibi Umman, Katar sorunu da bu ülkeye fiilen ve resmen yardım eden yegâne Körfez ülkesidir; yine Türkiye gibi İran ve İsrail ile görüşme yapan tek Körfez ülkesidir; Kosova’yı tanımıştır, Türkiye’nin Kuzey Afrika politikası ile aynı politikayı izlemektedir, Çin ve Batı arasında ekonomik denge politikasına geçmiştir. En önemlisi de bugün Türkiye’nin ürettiği askeri endüstri kalemleri arasında en yüksek ithalat yapan 5 ülkeden biridir.

Son yıllarda özellikle P5+1-İran müzakerelerinde adını “arabulucu” olarak duyuran, İngiltere, Amerika ve İran arasında 2012 ve 2013 yıllarında yine “düşük seviye” arabuluculuk (conciliation) yapan ve son Filistin-İsrail sorunu da “yumuşatıcı” rol oynayan Umman Sultanlığı, Türkiye ile de daha aktif ilişkiler kurmak istemektedir. Bunun da en büyük göstergesi 2018’de Türkiye’den alınan 70,7 milyon dolarlık⁴⁶ savunma sanayi

mühimmatıdır. Her ne kadar ekonomik ilişkiler daha önceleri çok düşük seviyelerde seyretmiş olsa da mezkûr satış, Umman – Türkiye ekonomik ilişkilerinde geleceğe daha umutla bakılmasına yol açmaktadır.

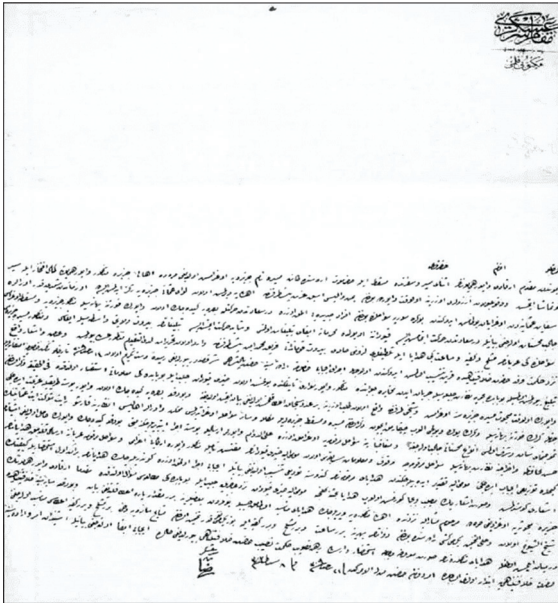
Umman dış politikada “tarafsız” bir yol izlemeye çalıştığı için genelde ilk adım hep Türkiye’den beklenmektedir. Kuruluşundan itibaren özellikle 2000’li yıllara kadar dış politikada yüzünü büyük oranda Batı’ya dönen Türkiye’nin Umman başta olmak üzere Ortadoğu ve Körfez coğrafyasını ihmal ettiği açıktır. Ekonomik ve siyasi açıdan Batı ülkeleriyle ilişkilere harcanan enerjinin bir kısmı Körfez ve Ortadoğu bölgesine ayrılabilseydi, bunun ciddi siyasi ve ekonomik getirileri olabilirdi.

Esasında Türkiye ile Umman arasındaki ilişkiler tarihsel olarak güçlü bir arka plana ve dostane ilişkilere sahiptir. Osmanlı Devleti’nin hakimiyetinin geniş coğrafyalara ulaştığı yıllardan II. Abdülhamit devrine dek, Umman ile ilişkilerin oldukça üst seviyede olduğu Osmanlı arşivlerindeki birçok belgeden anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti ile Umman arasındaki ilişkileri gösteren en az 520 el yazması doküman arşivlerde bulunmaktadır.⁴⁷ Kanuni Sultan Süleyman döneminde Portekizlilere karşı savaşta Umman’a yollanan 2 gemi askeri malzeme ve 2 tabur askerin hatırası günümüzde halen Umman’da saygıyla anılmaktadır. Kanuni’nin el yazması mektubu hala Maskat’taki en büyük müzede sergilenmektedir. Osmanlı arşivlerinde İbadi Umman ve Sünni Osmanlı’nın 6 kez İran’a karşı beraber savaştığı karşılıklı yollanan bilgi ve teşekkür mektuplarında görülmektedir. Örneğin 1777 yılında Osmanlı Sultanı’ndan Maskat Yönetimi’ne yollanan teşekkür mektubunda, İran Sultanı Karim Han’ın Basra’daki Osmanlı kuvvetlerine saldırısı sırasında Umman’ın verdiği askeri ve lojistik yardım zikredilmektedir.

1777 Osmanlı Sultanı'ndan Maskat Yönetimi'ne Teşekkür Mektubu⁴⁸

Yine zorlu Yemen sorunu sırasında, Umman'ın Osmanlı tarafında yer aldığı ve bölgedeki en stratejik deniz üssü olan Mesira adasını ve su yolunu Osmanlı'ya açtığı ve hatta adada Osmanlı bayrağı çekildiği yine Osmanlı arşiv kayıtlarında görülmektedir.

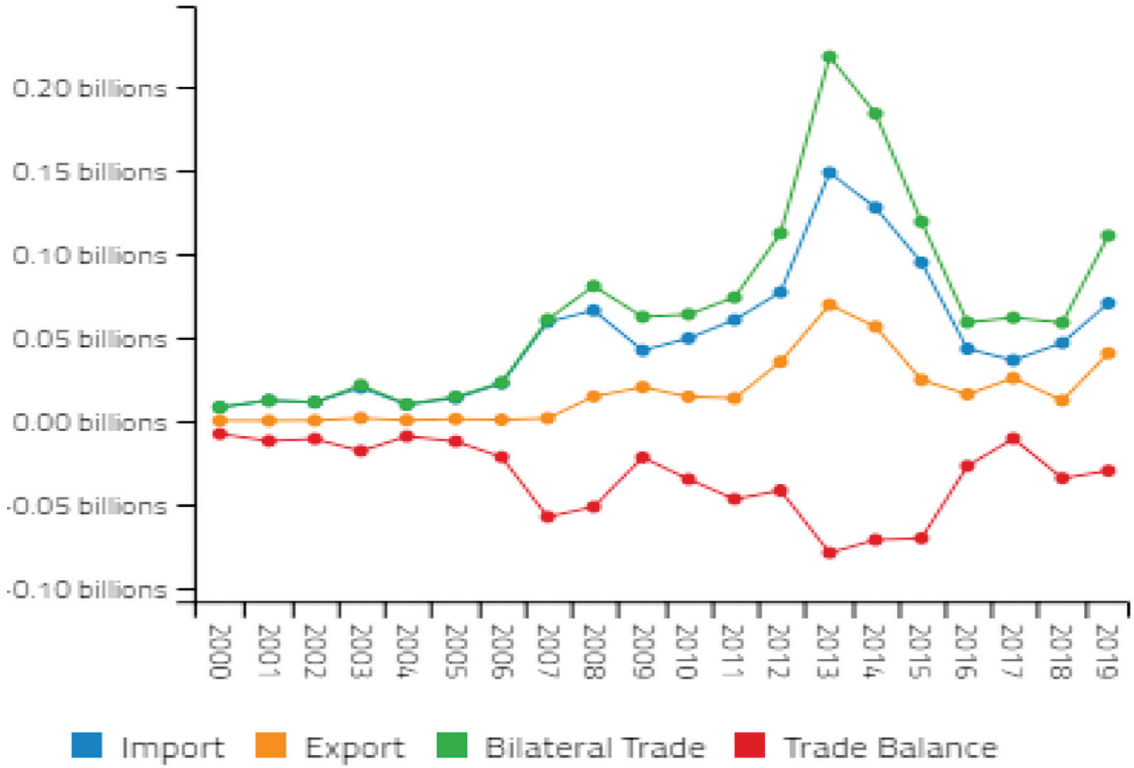

1892 yılında Osmanlı Komutanı Rıza Paşa tarafından Osmanlı Başbakanı el-Sadr el-Et-hem Bey'e yollanan mektup, Yemen'deki Muhammed İzzet Paşa yönetimi sırasında Umman'ın Mesira Adası'ndan geçişi sırasında adada Osmanlı bayrağı çekildiğini gösteren mektup. 49

Tarihte Umman devlet başkanları arasında ikisi "Türki" adını veya soyadını (Türki bin Said 1871-1888; Faysal bin Türki 1888-1913) taşıyor. Hatta şimdiki Sultan'ın dedesi ve babası da İstanbul'da yaşamış ve eğitim görmüştür. Türkiye'nin bu tarihi bağlara yönelik çalışmalarının zayıf kaldığı söylenebilir. Nitekim Umman gibi geçmişte iyi ilişkilere sahip olunan bir ülke ile, cumhuriyetten sonraki dönemlerde hemen hemen hiç ilişki kurulmamıştır. İlk kez Demirel döneminde, daha sonra Erdoğan'ın belediye başkanlığı döneminde, en son 2011'de Cumhurbaşkanlığı düzeyinde ziyaretler yapılmıştır. Son 3-4 yıldır bakan seviyesinde ziyaretler hızlanmış, ancak bu ziyaretlerin siyasi ve ekonomik olarak çıktısı sınırlı kalmıştır.

Bu noktada Türkiye ile Umman arasında ekonomik olarak ciddi bir potansiyelin hayata geçirilebileceğini söylemek mümkündür. Enerji, savunma sanayi ve endüstri gibi alanlar başta olmak üzere Türkiye ile Umman arasında birçok ekonomik faaliyet hayata geçirilebilir. Türkiye aslında bu yönde adımlar atmaya da başlamıştır. Bu anlamda 2017'nin Kasım ayında bu ülkeye yapılan askeri teçhizat satışı önemli bir gelişme olmuştur. Umman Kraliyet Kara Kuvvetleri'nin ihtiyaç duyduğu araçlara yönelik ihaleyi Pars araç ailesiyle kazanan FNSS, ilk teslimatlarını Kasım 2017'de gerçekleştirmiştir. Böylece o yıl 70,7 milyon dolar satışla Türk savunma sanayii ihracatı ikiye katlanmıştır.⁵⁰ Umman'a yapılan ihracat söz konusu dönemde, yaklaşık 45 katına çıkmıştır.

Bugün Türkiye'den Umman'a ihracatı 6,5 milyon dolar civarında seyrederken bunda en büyük kalemi sigara oluşturmaktadır.⁵¹ Ardından gelen kalem ise 5,5 milyon dolar ile kümes hayvanları ve döllenmiş yumurtadır. Potansiyeline bakıldığında Türkiye'den Umman'a tarım ve sanayi alanında birçok ürün satılabilecek durumdadır. Umman pazarında bu ürünlerinin fiyatının Tür-

Grafik 4: Umman- Türkiye Arasındaki İhracat ve İthalat⁵³

kiye'ye oranla çok daha yüksek olduğu düşünüldüğünde bu yönde bir ticaret Türkiye'ye ciddi bir döviz girdisi sağlayabilecektir. Benzer bir durum Türkiye'nin Katar'a ihracatında görülmektedir. Türkiye'nin Katar'a sattığı ürünler diğer ülkelere sattığından 8 kat daha fazla fiyat ile alıcı bulmaktadır. Türkiye'nin Umman'a sattığı en büyük üçüncü kalem ise 4,3 milyon dolar ile yine bir transfer ihracatı olan diğer ülke menşeli cep telefonlarıdır. Umman ithalatında Türkiye maalesef %0,86'lık bir yer tutmaktadır. Umman Türkiye'ye 76,4 milyon dolar ile işlenmemiş alüminyum, 11 milyon dolar ile poliprilen, 9 milyon dolar ile kuş ve akvaryum balık yemi satmaktadır.⁵²

Son olarak Umman halkının Türkiye algısının çok olumlu düzeyde olduğunun ve hem siyasi hem toplumsal olarak Türkiye'ye karşı ciddi bir ilginin varlığının altı çizilmelidir. Bu olumlu

algıya cevaben Türkiye'nin Umman'da varlığını daha da artırması, özellikle sivil toplum ve kamu diplomasisi araçlarıyla bu ülke vatandaşlarına ulaşması gerekmektedir. İki ülke toplumları arasındaki etkileşimi artıracak faaliyetler düzenlenmeli ve karşılıklı olumlu algıları güçlendirme çabaları hayata geçirilmelidir. Bu çerçevedeki faaliyetler sayesinde kamu diplomasisi yavaş yavaş yerine oturup, Türk-Umman ilişkilerine fayda sağlar hale gelebilir.

Sonuç

Son elli yıla bakıldığında, Umman gerçekten büyük bir dönüşüm geçirmiş, tüm ülke neredeyse sıfırdan kurulmuş ve 21. asrın gereklerine uygun bir moderniteyi yakalayabilmiş durumdadır. Ülkenin buralara gelmesinin en önemli sebebi petro-dolarlar gibi gözükse de esasında Sultan Kâbus'un başarılı ve reformcu iktidarındır. Ülke,

Sultan Kâbus'un iktidara gelişinin ardından ciddi bir dönüşüm sürecine girmiş ve günümüzdeki kalkınmış halini almıştır. Bu kalkınmışlığa ilaveten siyasi, kültürel ve sosyal haklarda yapılan reformlar da ülkeyi ciddi anlamda dönüştürmüştür. Bu haliyle Umman rönesansı Fransız usulü devrimsel bir şekilde değil, İngiltere veya Osmanlı'nın son dönemlerindeki gibi evrimsel bir şekilde gerçekleştirmiştir. Bu gelişmede de en önemli pay, kaliteli devlet adamları, çok uluslu şirketlerin getirileri ve kuşkusuz Sultan Kâbus'un kişisel becerileri olmuştur. Diğer Körfez ülkeleriyle karşılaştırıldığında Umman yönetiminin israftan kaçınarak sadece ülkenin kalkınmasına ve alt yapısının geliştirilmesine odaklandığı vurgulanmalıdır.

Körfez'de Bahreyn'den sonra en küçük ekonomiye sahip olan Umman, 2011 olaylarını halka 50.000 yeni iş vererek atlattığında da anlaşıldı ki, Umman'da siyasi değil, ama ekonomik bir sorun vardı ve bu sorun bugün büyük oranda halledildi. Bugün kişi başı milli hasılda 48,500 dolar ile dünya 28.incisi⁵⁴ olan Umman halkı hem refah içinde yaşamakta hem de Batı'nın

gelişmiş toplumlarına kıyasla daha fazla vakti iş harici bireysel zamana ayırabilmektedir. 50 yıl evvel serinlemek için mağaralara sığınan bir halkın, bugün bu refah seviyesine ulaşması, her manada büyük başarı olarak görülmekte ve bu başarının mimarı olan Sultan Kâbus'un hatırasına saygı duyulmaktadır.

Yeni Sultan Heysem bin Tarık el-Said yıllardır siyasetin içinde olan ve ülkenin en önemli projelerinden Umman 2040 Vizyonu'nun arka planındaki isim olarak iktidara gelmiştir. Bu yönüyle Sultan Heysem, ülkeyi en iyi tanıyan ve gelecek vizyonunu en başarılı biçimde şekillendirecek isim olarak değerlendirilebilir. Umman'ı gelecek on yılda bekleyen en büyük sorun, petrol fiyatındaki ani dalgalanmalardan etkilenmeyecek şekilde ekonomisinin çeşitlendirilmesidir. Biraz iklim, biraz çok uluslu şirketlerin aymazlığı, biraz bürokratik engeller, biraz da yerel şirketlere verilen sübvansiyonun çok şartlılığından dolayı maalesef Umman beş yıllık planlamalara rağmen, ekonomisini istenildiği oranda çeşitlendirememiştir. Yeni hükümetin önümüzdeki dönemde en önemli odak noktası bu olacaktır.

Kaynakça ve Dipnotlar

- ¹ Dubai'deki American University in the Emirates'ten ayrılıp Umman'a gelirken lisans öğrencilerimin: "hocam hak ettiğiniz yere, Medenilere gidiyorsunuz" şeklindeki ifadelerine olan şaşkınlığım; Sultan Kâbus Üniversitesi rektörünü kendi makamında öğrencisini ayakta dinlerken şahit olduğumda son buldu. Öyle bir millet düşünün ki 1970'te yol, su, elektrik, hastane, hatta okulun bile bulunmadığı bir yerde Beylerbeyi (veya eski Fatih) nezaketiyle yaşıyorlar.
- ² World Bank, Data Center, 2020, "Oman".
<https://data.worldbank.org/country/oman>
- ³ Dikkatimi çeken en önemli meselelerden biri, refah ve güvenliğin çok üst seviyede olduğu Avrupa ve Amerika'da yaşadığım yıllar boyunca devlete ve yöneticilere bu kadar sevgi besleyen bir millete rastlamamamdır. Belki de Umman'daki bu sevgi ve saygının ana sebebi, çok kültürlülüğün milletçe özümsemesi ve ülke geneline yayılmış nezaket, karşılıklı saygı ve tolerans ortamıdır.
- ⁴ Expat Insider 2019, "The Best & Worst Places for Expats in 2019".
<https://www.internations.org/expat-insider/2019/best-and-worst-places-for-expats-39829>
Ayrıca bakınız: Times of Oman, "Oman is world's safest country for expats", 8.10. 2019.
- ⁵ "Oman Ministry of Foreign Affairs",
<https://www.mofa.gov.om/?p=775&lang=en>, 22.09. 2013.
- ⁶ İlk ev/ofis tipi klima 1913 yılında Willis Carrier tarafından Amerika'da geliştirilmesine rağmen, Umman'da kullanılmaya başlanması 1970'leri bulacaktır.
- ⁷ "Oman's Crude Production Crosses 29mn Barrels", *Hellenic Shipping News Worldwide*, 15.10.2019.
- ⁸ "Oman" CIA Factbook, 2020
- ⁹ (Kraliyet Konuşmaları), 1995.
- ¹⁰ Oy hesabının yapıldığı partili bir seçim sisteminde bunu görebilmek oldukça zordur. Oy hesabı olmamasına rağmen bir ailenin 10 çocuğu ve 5 gelin-damadıyla yaşadığı, en yakın köyün 20 km uzakta olduğu bir mezraya, 20 km'lik yol, elektrik ve su hattının çekildiğine bizzat şahit oldum.
- ¹¹ 1970'in 1.600 katı.
- ¹² US Energy Data Center, World Energy Production- Oman, 2019.
- ¹³ "Airport History", Oman Airports, 2020.
<https://www.omanairports.co.om/content/oman-airports-history>
- ¹⁴ Bugün Umman'da off-road gezen bir turist çölün ortasında geleneksel Umman kıyafetleri içinde bir Bedevi'yi elinde son model akıllı telefon ile görebilir; çünkü Empty Quarter'da bile kapsama alanı %98,6'dır.
- ¹⁵ Ummanlılar Dünyada sulama kanallarını kendilerinin bulduğunu ve bu sistemin 200 yıldır ülkede olduğunu iddia ediyorlar.
- ¹⁶ Oman Water Society, <http://www.omanws.org.om/en/page/dams>

- ¹⁷ Bunların 15'i Batina'da, 7'si Al Dakhliyah'da, 6'si Al Buraimi'de, 6'si Musandam'da, 4 'u Al Sharqiyah'da 3'u Maskat'ta, 1'i Al Dhahirah ve Dhofar'da bulunmaktadır.
- ¹⁸ DIAM, Public Authority for Water, <https://www.diam.om/Our-role-in-Oman/Supply-drinking-water-in-Oman>
- ¹⁹ Tarihte Umman'ın Sohar kentinde doğduğuna inanılan Sinbad, Türkiye'deki Nasreddin Hoca gibi Umman'lıların da hikayeleriyle hep gündemde.
- ²⁰ Sohar Port and Free Zone, <http://www.soharportandfreezone.com/>
- ²¹ Ramzi Nasser, "Educational Reform in Oman: System and Structural Changes", *IntechOpen* 6(2), 2019, 16.
- ²² Oman Education Council Report, Muscat, 2020, 7.
- ²³ Oman Ministry of Higher Education, *Annual Report*, Muscat 2019, 17.
- ²⁴ "QS World University Ranking 2020", <https://www.topuniversities.com/node/3537/ranking-details/world-university-rankings/2011>
- ²⁵ Tuzlukova, Victoria; Inguva, Meenalochana; Sancheti, Pooja. "Oman General Foundation Programs, Focus on General Education", *Theory and Practice in Language Studies* 9 (4), 2019, 487.
- ²⁶ Oman Education Council Report, Muscat, 2020, 13.
- ²⁷ Saeed Al Muharrami, "Oman in General", *SQU Seminar Room*, 26.02.2020.
- ²⁸ United Nations World Populations Prospects, 2019, <https://population.un.org/wpp/> ; Ayrica Bkz: Macrotrends, 2020. <https://www.macrotrends.net/countries/OMN/oman/life-expectancy>
- ²⁹ "EMRO: Health System Profile-Oman", *World Health Organization (WHO), Regional Health Systems Observatory*, 2006, 21-24.
- ³⁰ WHO, ibid, 23.
- ³¹ WHO, ibid, 27-29.
- ³² "Oman Ministry of Foreign Affairs", <https://www.mofa.gov.om/?p=792&lang=en>
- ³³ Umman'da "Vilayet" aşağı yukarı "il/şehir" manasında gelmektedir. Fakat baskent Muscat'ta daha önce ayrı olmakla beraber, zamanla şehir gelince, içiçe geçmiş veya yanyana Muscat, Boshar, Matrah ve Seeb olmak üzere 4 vilayet bulunmaktadır.
- ³⁴ US Embassy to Oman, Historical Background of US- Oman Relations, <https://om.usembassy.gov/our-relationship/us-oman-relationship/>
- ³⁵ "Omani and Ottoman Political Military and Economic Relationships" *Research Surveys in National and International Archives, Oman National Records and Archives Authority*, Muscat, 2012, Document: 89, 192.
- ³⁶ Cüneyt Yenigün, "Gulf Security, NATO and ICI: Two and A Half", *International Conference on NATO's Approach to Gulf Cooperation, GRC*, 2013, 35.

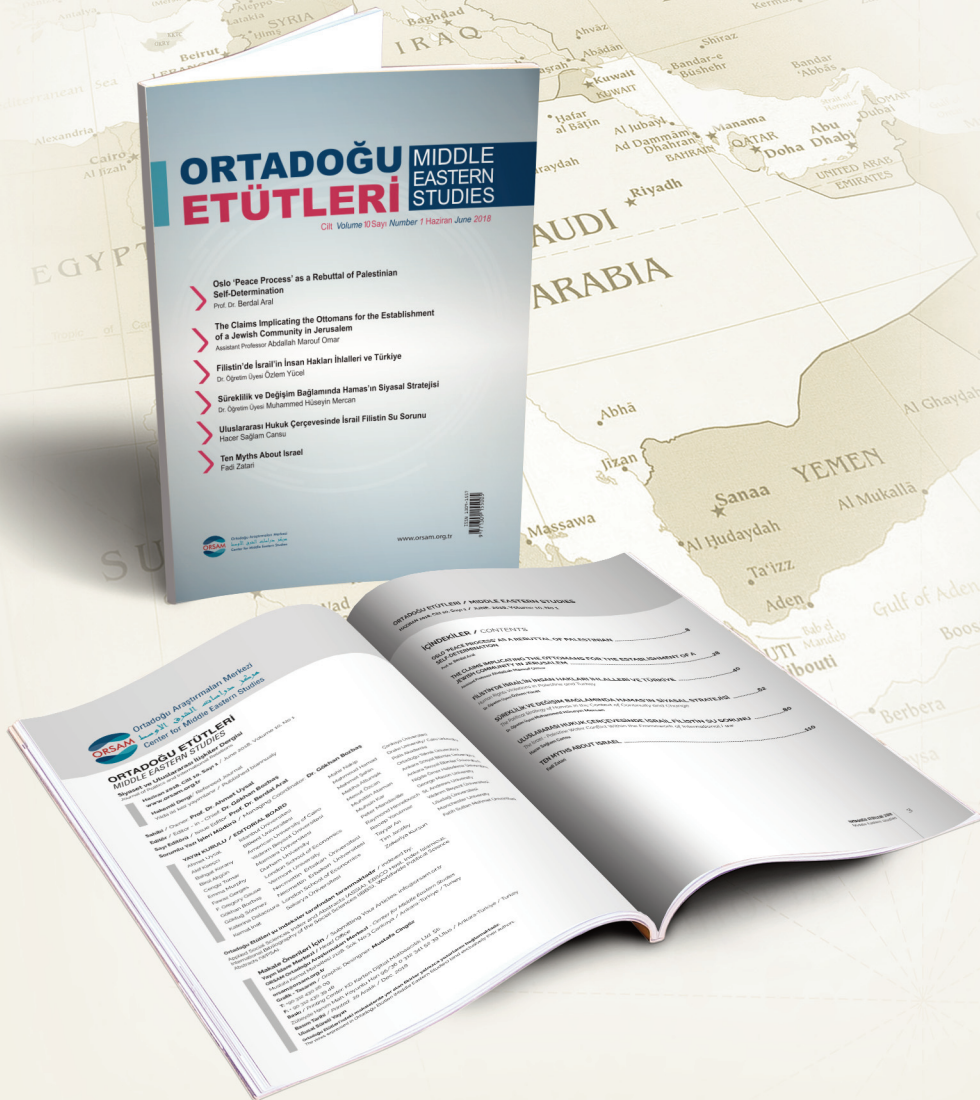
- ³⁷ “Oman’s foreign minister says there is no Gulf union” Gulf World, 06. 06. 2012, <https://gulfnews.com/world/gulf/oman/omans-foreign-minister-says-there-is-no-gulf-union-1.1032092>
- ³⁸ Cüneyt Yenigün, “Oman Security Perspectives and NATO Relations”, NATO, Cooperative Security, and the Middle East – Status and Prospects, OIIP, *Austrian Institute for International Affairs*, Vienna, 2016, 4.
- ³⁹ S. Gupta, “Oman: The Unsung Hero of the Iranian Nuclear Deal”, *International Policy Digest*, 18.
- ⁴⁰ Teoride bilindiği gibi “arabulucu” (mediator) facilitator ve conciliator’dan daha üst bir rol alarak, masaya çözüm alternatifi de sunan tarafsız üçüncü aktördür.
- ⁴¹ Yenigun, “Oman Security Perspectives and NATO Relations”, 8.
- ⁴² Oman National Center for Statistics and Information, 2019, *Manafeth- Oman Trade Statistical Gateway*, “United Kingdom”. <https://manafeth.ncsi.gov.om/>
- ⁴³ Yenigun, “Oman Security Perspectives and NATO Relations”, 3.
- ⁴⁴ Oman National Center for Statistics and Information, 2019, *Manafeth- Oman Trade Statistical Gateway*, “China”. <https://manafeth.ncsi.gov.om/>
- ⁴⁵ Oman National Center for Statistics and Information, 2019, *Manafeth- Oman Trade Statistical Gateway*, “South Korea, India, Japan”. <https://manafeth.ncsi.gov.om/>
- ⁴⁶ Türk ihracat rakamlarında Umman ilk defa, savunma ve havacılık sanayiindeki bu ihracat rakamıyla (70,7 milyon dolar) ABD ve Almanya’nın ardından 3. sırada yer almıştır.
- ⁴⁷ “Introduction”. Research Surveys in National and International Archives, Omani and Ottoman Political Military and Economic Relationships, *Oman National Records and Archives Authority*, Maskat, 2012.
- ⁴⁸ Research Surveys in National and International Archives, Omani and Ottoman Political Military and Economic Relationships, *Oman National Records and Archives Authority*, Muscat, 2012, Document: 5, p. 12.
- ⁴⁹ Research Surveys in National and International Archives, Omani and Ottoman Political Military and Economic Relationships, *Oman National Records and Archives Authority*, Muscat, 2012, Document: 89, p. 192.
- ⁵⁰ Sözleşme kapsamında, 2020’ye kadar Umman Kraliyet Kara Kuvvetlerine, Pars III 8×8 ve Pars III 6×6 olmak üzere toplam 13 konfigürasyonda 172 zırhlı araç teslim edilmesi planlanıyor.
- ⁵¹ İhracata konu olan sigaralar Amerikan orijinli olup “transfer ihracatı” olarak değerlendirilmektedir.
- ⁵² Oman National Center for Statistics and Information, 2019, *Manafeth-Oman Trade Statistical Gateway*, “Turkey”. <https://manafeth.ncsi.gov.om/>
- ⁵³ Oman National Center for Statistics and Information, 2019, *Manafeth- Oman Trade Statistical Gateway*, “Turkey”. <https://manafeth.ncsi.gov.om/>
- ⁵⁴ GDP per Capita World Ranking, 2020, <http://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-capita-ranking.php>

Notlar

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

📍 Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

☎ +90 (850) 888 15 20
☎ +90 (312) 430 39 48

✉ info@orsam.org.tr
🌐 www.orsam.org.tr

f in t v
orsamtr